

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA

Diplomová práce

Výjimečný trest odnětí svobody

Zpracovala: Johana Milcová

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jan Musil, CSc.

2012

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji tímto, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Praze, dne 20. 3. 2012

.....

PODĚKOVÁNÍ

„Na tomto místě bych ráda poděkovala především panu prof. JUDr. Janu Musilovi, CSc. za skvělé vedení mé diplomové práce, dále pak kolektivu Policie ČR, SKPV, OOK, Správy Středočeského kraje za ochotu, vstřícnost a umožnění nahlédnutí do této problematiky v praxi, a v neposlední řadě mým rodičům za podporu a cenné rady.“

Obsah

1 ÚVOD	1
1.1 Obecný úvod	1
1.2 Pojem trest a jeho účel	2
2 Historický exkurs	8
2.1 Historie trestů a trestání	8
2.2 Nahrazení trestu smrti výjimečnými tresty	10
2.3 Historický vývoj právní úpravy výjimečného trestu	13
3 Právní úprava výjimečného trestu v trestním právu hmotném	22
3.1 Právní úprava výjimečného trestu zákonem č.140/1961 Sb.	22
3.2 Právní úprava výjimečného trestu zákonem č. 40/2009 Sb.	28
3.2.1 Právní úprava uložení výjimečného trestu dle zák. č. 40/2009 Sb.	28
3.2.2 Přezkum uložení výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí	33
3.2.3 Podmíněné propuštění z výkonu výjimečného trestu	35
3.2.4 Udělení milosti a použití amnestie	38
4 Právní úprava výkonu výjimečného trestu	39
4.1 Právní předpisy upravující výkon trestu	39
4.2 Práva a povinnosti odsouzených ve výkonu trestu	43
5 Penologické aspekty ukládání výjimečného trestu	46
5.1 Vymezení pojmu penologie	46
5.2 Výzkum vlivu dlouhodobého a doživotního uvěznění na odsouzené	47
5.2.1 Výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci	47
5.2.2 Výzkum vlivu doživotního trestu na odsouzené	49
6 Srovnání se zahraniční právní úpravou – exkurs	53
6.1 Slovensko	53
6.2 Německo	56
7 Kazuistiky	58
7.1 Odsouzený Viktor Kalivoda	58
7.2 Odsouzený Miroslav Battya	59
7.3 Odsouzený Marian Rafael	61
8 Závěr	62
Seznam použité literatury:	64

Odborné publikace:.....	64
Odborné články:.....	65
Internetové odkazy:	66
Použité české právní předpisy:	67
Použité zahraniční právní předpisy:	67
RESUME.....	69

1 ÚVOD

1.1 Obecný úvod

Téma „Výjimečný trest odnětí svobody“ jsem si vybrala ze seznamu témat diplomových prací, vypsaných pro akademický rok 2011/2012 Katedrou trestního práva Západočeské univerzity v Plzni, z toho důvodu, že je mi trestní právo asi nejbližším právním oborem, v rámci něj se zvláště pak zajímám o násilnou trestnou činnost. Konkrétně toto téma je mi blízké, protože právě s násilnou kriminalitou částečně souvisí, vzhledem k možnosti uložení výjimečného trestu například za vraždu v její kvalifikované skutkové podstatě.

V rámci jeho zpracování bych se ráda zaměřila především na úpravu výjimečného trestu zákonem č. 140/1961 Sb., která sice již není účinnou, ale díky zásadě, že se při rozhodování o trestném činu užije zákona, který byl účinný v době jeho spáchání (pokud není pozdější zákonná úprava pro pachatele příznivější), se ještě stále velmi často promítá do rozhodovací praxe soudů. Dalším důležitým tématem, kterému bych se ráda věnovala je samozřejmě platná a účinná zákonná úprava, tedy úprava zákonem č. 40/2009 Sb., která oproti již neplatnému zákonu přinesla některé zásadní změny. Další části, které si myslím, že by měly být zařazeny do mé diplomové práce, jsou nepochybně historický vývoj trestu, srovnání české právní úpravy výjimečného trestu se zahraniční právní úpravou a v neposlední řadě penologické aspekty výjimečného trestu.

V poslední části, tedy v kapitole „Kazuistiky“ bych se ráda pokusila o krátký rozbor několika pravomocně uložených výjimečných trestů a zhodnotila, proč se soud rozhodl výjimečný trest uložit a zda byly splněny zákonné podmínky pro jeho uložení. Za tímto účelem se mi podařilo získat přístup ke spisům Krajského soudu v Praze.

Zda-li se mi podařilo dosáhnout cíle, které jsem si úvodem stanovila, zhodnotím v závěru své diplomové práce.

1.2 Pojem trest a jeho účel

Úvodem bych ráda uvedla, co vlastně je trest a k čemu slouží.

Trest je definován jako právní následek činu, na němž utkvívá vina, který stanoví zákon za určité protiprávní jednání. Trest neboli sankce, spočívá v právní újmě, která by měla být pachatelem pociťována jako újma, případně určité zlo a dle záměru zákonodárce tak přijímána být má. Trestný čin a trest jsou neoddělitelně spojeny.

„Pohledy na trest a jeho úlohu ve společnosti byly a jsou určovány především úrovní právního vědomí, chápáním morálních a filosofických hodnot i celkovou politickou a ekonomickou situací.“¹

Dle autora knihy Úvod do filosofie, A. Anzenbachera, existují dvě základní koncepce trestu - teorie absolutní a teorie relativní. Dále pak teorie smíšená.

Absolutní teorie, jinak také nazývaná teorií odplaty, vychází z filosofie indeterminismu. Dle ní se pachatel vědomě a z vlastní vůle dopouští trestného činu, a v důsledku toho musí být srozuměn s tím, že se vystavuje trestu. Proto je v teorii absolutní pokládán za právní důvod trestu pouze samotný trestný čin. Na základě své vnitřní vůle a svobody je schopna osoba určovat své jednání. Sankce se ukládá pro nezákonnost jednání a zároveň se uděleným trestem naplňuje spravedlnost, porušená protiprávním jednáním pachatele. Udělením trestu se vyrovnává bezpráví, zločin vyrovnaný spravedlivým trestem se ruší ve smyslu negace. Hegel, který byl zastáncem absolutní teorie, poukazuje na to, že pachatele může se spravedlností a se společností smířit pouze spravedlivý trest. V pojetí této koncepce trestu je poměr zaslouženého trestu úměrný poměru zločinu, vina a trest si musí odpovídat. Kromě Hegela mezi představitele

---

¹ Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 7

koncepce teorie odplaty patřili také Aristoteles, Tomáš Akvinský a Imanuel Kant. Konkrétně Kant vyjadřoval svůj postoj jasně názorem „*Zabiješ-li druhého, zabiješ sám sebe*“, jeho teorie rovnosti spočívala v tom, že pokud někdo spáchá vraždu, pak musí také zemřít.

Teorie relativní neboli teorie prevence, na rozdíl od teorie absolutní vidí smysl trestu v ochraně společnosti a polepšení zločince. Aby se zabránilo budoucímu páchání trestné činnosti, má být trest vnímán jako léčení. Tato koncepce byla reprezentována např. sociologickou školou F. von Liszta a C. Lombrosa. Dále by mezi představitele teorie prevence bylo možné zařadit C. Beccariu, který reprezentuje školu odstrašení trestem a který na svou dobu velmi pokrokově konstatoval, že „*odstrašující účinek nespočívá v přísnosti, ale neodvratitelnosti trestu*“. Jeho dílo z roku 1764 „*O zločinech a trestech*“ bylo považováno za zásadní přelom v trestněprávní nauce.

Později se začaly objevovat i teorie smíšené, které se snažily z obou koncepcí vybrat pozitivní znaky a spojit na základě trestního provinění a smyslu trestu v odplatě i nápravu zločince.²

„Jako smíšené jsou označovány ty teorie, které různým způsobem kombinují principy teorií utilitárních a retribučních. Většinou se nejedná o ucelené teorie, ale o jakýsi těžko definovatelný rozmanitý souhrn obou základních teorií, jež jsou samy o sobě různorodé, ba mnohdy rozporné.“³

Absolutní teorii nelze považovat za překonanou, přestože je historicky starší než teorie relativní. V současnosti se částečná koncepce teorie odplaty znovu objevuje v teorii „*spravedlivé odměny*“, která tvrdí, že trestní sankce by měly být udělovány, protože si je pachatel zaslouhuje. Je zde zahrnuta odplata, msta i odvěta.

---

² Jelínek, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1.vydání. Praha: Leges, 2009

³ Lata, J. *Účel a smysl trestu*. 1.vydání. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007

Vzhledem k tomu, že ve společnosti je možné pozorovat nárůst kriminality, důvěra občanů ve veškeré rehabilitační a resocializační metody klesá a naopak vzrůstají tendence k návratu k odplatným metodám.

Dle závěrů výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci z let 2001 až 2003 (konkrétně ve výzkumu „Dlouhodobé tresty odnětí svobody“, jehož hlavním řešitelem byl JUDr. Zdeněk Karabec a který je na internetových stránkách institutu veden pod číslem 315)⁴ v části společnosti, která trpí obavami z růstu kriminality v České republice, považuje českou sankční politiku za přespříliš tolerantní, i když naopak v komparaci se zeměmi západní Evropy se zdá být přísná a represivní, a to vzhledem k průměrné délce trestů odnětí svobody.

Touto problematikou se zabývá Oto Novotný ve svém příspěvku v časopise Právní praxe.⁵ Autor zde tvrdí, že nepodmíněné tresty odnětí svobody mají spíše desocializační než resocializační účinky a tudíž se mohou uplatnit jen jako „ultima ratio“. Prosazuje stanovisko, podle něhož by měly být nepodmíněné tresty odnětí svobody vykonávány pouze ve třech kategoriích:

- a) Je-li pachatel nebezpečný a výkon trestu je potřebný k ochraně společnosti
- b) Pachatel spáchal velmi těžký trestný čin, porušující základní společenské hodnoty a právní vědomí občanů natolik, že by nepochopili, kdyby trest nebyl vykonán
- c) Jedná-li se o výkon trestu odnětí svobody jako náhradního trestu.

Podobný názor zastává i O. Suchý, který tvrdí, že jsou prosazovány tendence nahrazovat trest odnětí svobody tresty, které jsou vykonávány na svobodě a dále pak, že právní věda se staví skepticky vůči velmi krátkodobým

---

⁴Dostupné na www.ok.cz/iksp/docs

⁵ Novotný O. *Alternativní uvěznění. (K problematice reformy trestněprávních sankcí v ČR)*. Právní praxe. 1993, 2.

nebo naopak příliš dlouhodobým trestům odnětí svobody, a to z důvodu, že mají spíše desocializační než resocializační účinek. Autor se domnívá, že trest odnětí svobody by měl být pouze krajním prostředkem pro trestání skutečně závažné trestné činnosti (ultima ratio).⁶ Toto se dnes částečně odráží v jedné ze základních zásad trestního práva, a to v zásadě subsidiarity trestní represe.

Konkrétně v úpravě výjimečného trestu se prosazují obě teorie, jak absolutní, tak relativní, smíšeně. V českém právním řádu se nevyskytuje těžší trest než právě trest výjimečný, proto musí splňovat jak požadavek odplaty a odstrašení, tak ale na druhou stranu možností podmíněného propuštění (jež je v zákoně zakotvena) splňuje i teorii rehabilitace pachatele, protože alespoň minimálně předpokládá možnost nápravy odsouzeného a jeho začlenění zpět do společnosti.

„Trest se vyvíjel od prostředku realizace lex talio⁷ až po institut trestního práva jako nejpřísnější formy sociální kontroly, jehož účelem má být nejen ochrana společnosti, ale i převýchova pachatele trestného činu a odstrašení ostatních potencionálních pachatelů.“⁸

Účel trestu byl v trestním zákoně, který se stal neúčinným dne 1. 1. 2010, přesně definován v § 23, podle nějž jeho účelem je chránit společnost před pachatelem trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovávat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti. Jak ve své knize „O trestu a vězeňství“⁹ predestírá Oto Novotný mělo jít hlavně o působení na kolísavé občany, jež bylo nutné před spácháním trestného činu varovat a ukázat jim na neodvratnost spravedlivého trestu. Dále autor zmiňuje, že ukládání zákonných trestů ovlivňuje i řádné občany, kteří mají tak být upozorňováni na nebezpečnost, zavrženíhodnost a trestnost spáchaných činů, má být tímto způsobem upevňován jejich pocit právní

---

⁶ Suchý, O. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon*. Praha: Leges, 1991, s.5

⁷ Lex talionis – pravidlo, že pachateli má být způsobeno to samé, co on učinil oběti, trest má odrazet zločin, být mu podoben. (Lata, J. Účel a smysl trestu.)

⁸ Fico, R. *Účel trestu*. Juris Index, 1992. Č.5, s.3

⁹ Novotný O. *O trestu a vězeňství*. Praha: Academia, 1967

jistoty a ochrana základních lidských a občanských práv. V této souvislosti bych ráda zmínila jednu ze základních zásad trestního práva, a to zásadu „ignorantia legis non excusat“, tj. neznalost zákona neomlouvá. Vychází z právní fikce, že subjekt měl a mohl znát platné právo. Bez tohoto principu by právní systém nemohl řádně fungovat. Obzvláště potom v trestním právu je aplikace této zásady velmi důležitá, protože trestněprávní úprava chrání tak zásadní zájmy, jako je lidský život a zdraví.

Oto Novotný ve svém díle dále vyhodnocuje jím provedený dotazník, který uskutečnil v roce 1965, jehož respondenty byli manuálně pracující občané. Položená otázka zněla „Jestliže jste se někdy ocitl v situaci příznivé pro spáchání trestného činu, z něhož by vám vzešel nemalý prospěch, proč jste tento čin nespáchal?“ Z vyhodnocení výše zmíněného dotazníku vyšlo najevo, že nejčastější důvody byly: svědomí nedovolilo spáchat trestný čin, odpor k takovému činu, strach z trestu, nerozhodnost a obavy z reakce veřejného mínění.

Osobně se přikláním k názoru, že výsledky plynoucí z výše uvedeného výzkumu nejsou v dnešní době zcela relevantní, a to vzhledem ke změně společenských a politických poměrů, vývoji společnosti, její sociální skladbě a v neposlední řadě i faktu, že došlo ke zrušení trestu smrti, který bylo možné v době výzkumu uložit. Ale výsledky z něj plynoucí dobře poslouží jako podklad pro posouzení účelu trestu.

Účelem trestu se zabývá i JUDr. Karabec ve výše zmíněné studii „Dlouhodobé tresty odnětí svobody“. V ní zastává názor, že účel trestání se často redukuje na pouhé eliminování odsouzených osob ze společnosti a reedukační a resocializační funkce trestu odnětí svobody jsou potlačeny. Dále poukazuje na to, že dlouhodobé a zejména pak výjimečné tresty odnětí svobody trvale limitují volnou ubytovací kapacitu, a výkon těchto je spojen se značnými náklady při nezbytné péči o vězně, proto zdůrazňuje individualizaci trestání a náležitou diferenciací při výkonu uložených trestů odnětí svobody vzhledem k účelu

trestání. Ztotožňuji se s autorem v tom, že je třeba klást důraz především na individualizaci při rozhodování o ukládaném trestu, ale rovněž i na resocializační a nápravné programy v rámci jeho výkonu.

Změnu přinesla rekodifikace trestního práva, ke které došlo přijetím zákona č.40/2009 Sb., trestního zákoníku. V této úpravě již není vymezení účelu trestu obsaženo doslovně. Trestní sankce jsou vymezeny v Hlavě V., konkrétně v § 37 jsou obsažena obecná ustanovení pro ukládání sankcí a v § 38 je určena jejich přiměřenost. Je zakázáno ukládat nepřiměřené a kruté trestní sankce, jejich výkonem nesmí být ponížena lidská důstojnost. Při ukládání trestu je nutno přihlížet k jeho povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, dále samozřejmě i k právem chráněným zájmům osob, které byly trestným činem poškozeny.

Ustanovení zákona tedy zahrnuje tyto zásady: zákonnosti (nulla poena sine lege), humanity, přiměřenosti, individualizace, ochrany zájmů osob poškozených trestným činem.¹⁰ Z těchto zásad vyplývá, že pouze na základě zákona a v rámci jeho mezí lze uložit trest, který bude přiměřený závažnosti a společenské škodlivosti spáchaného trestného činu a bude individualizován dle osobnosti pachatele, jeho osobním, rodinným majetkovým a jiným poměrům. Při udílení trestu se přihlíží k osobě pachatele, zda trestný čin spáchal jako recidivista, ve prospěch organizované zločinecké skupiny, přihlíží se taktéž k polehčujícím okolnostem, vymezeným v § 41 trestního zákoníku (např. pachatel spáchal trestný čin ve věku blízkém mladistvých, v právním omylu, svůj trestný čin oznámil úřadům apod.) a k okolnostem přitěžujícím, které jsou stanoveny v ustanovení § 42 trestního zákoníku (např. spáchal trestný čin s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, porušil zvláštní povinnost nebo získal vyšší prospěch).

---

¹⁰ Mezník, J. a kol. *Základy penologie*, Brno: Masarykova univerzita, 1995

2 Historický exkurs

2.1 Historie trestů a trestání

Koncepce trestu ve starověku byla ovládána myšlenkou odplaty, teorií absolutní, o které jsem se ve své práci zmiňovala výše. Cílem trestu mělo být utrpení a nastolení spravedlnosti, byl chápán jako prostředek odstrašení, ovšem i v této době se projevovaly osvícené názory (například Seneca tvrdil, že by se nemělo trestat jen proto, že byl spáchán trestný čin, ale proto, aby už nebyl spáchán, dalším příkladem by mohl být řecký filosof Protagoras.) *„Trest odnětí svobody byl ve starověku pouze okrajovou záležitostí. Bylo nutné střežit jen odsouzené na smrt čekající na vykonání exekuce. Prvními vězeními byla římská zařízení, která sloužila výkonu trestu smrti hladem, a dále vězení, do nichž, byli umísťováni křesťané za účelem převýchovy.“¹¹*

První vězeňské předpisy byly vydány císařem Theodosiem II., a to roku 435, jako druhé byly vydány o necelých sto let později, roku 529, vězeňské předpisy Justiniana I. Jejich cílem bylo především stanovit způsoby financování chodu věznic, pravidla provozu vězení a zacházení s vězni samotnými.¹²

Ve středověku byla zpočátku většina deliktů řešena svémocí, platila zde zásada „Oko za oko, zub za zub“. Krevní msta ale byla postupně omezována díky silící státní moci, ale ani v této době nebyly pro trest odnětí svobody vhodné společenské podmínky. Vězení a jeho udržování představovala značné finanční náklady, které kvůli vedení válečných výbojů panovníkovi nezbývaly, proto náklady spojené s vězněním hradil nejprve žalobce, poté pachatel sám.

Na našem území existovala určitá forma omezování svobody, které se říkalo „ležení“. Byla to forma dlužnického vězení, spočívajícího v povinnosti

---

¹¹ Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010, s. 11

¹² Mezník, J. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 8

dlužníka zdržovat se na určitém místě (často v hostinci), dokud nebyl dluh splacen. Kromě toho existovalo ale i vězení soukromé, domácí a politické.

„První káznice, alespoň vzdáleně podobné dnešnímu vězení, byly zakládány teprve koncem 16. století v Holandsku. Zavírání do nich byli zejména žebráci, tuláci, zloději a prostitutky. Káznice sloužily jednak k ochraně společnosti, ale zároveň k využívání práce uvězněných pro společnost.“¹³

V době osvícenství se začala projevovat myšlenka humanizace trestu a trestání. Zástupcem byl například anglický filosof Thomas More, který kritizoval trestní systém především kvůli nepřiměřenosti některých trestů vzhledem ke společenské nebezpečnosti. V tomto období byl formulován požadavek právní jistoty a zákonnosti, zásada proporcionality a nutnost výchovné funkce trestu. Osvícenci apelovali na to, aby byla v zákoně zakotvena i určitá možnost ochrany pachatele, jako například základní lidské právo, právo na život. Vytvořili dvě - i z dnešního pohledu - zcela zásadní zásady: „Žádný trestný čin bez zákona“ a „žádný trest bez zákona“, bojovali i proti krutosti trestů a proti krutým podmínkám ve věznicích. Tyto myšlenky se projevíly v klasické trestněprávní škole, která pomohla především v tom, že se zákon stal nestranným, byly stanoveny konkrétní sazby trestních sankcí. Představiteli osvícenství byli kromě T. Morea také Ch. Montesquieu, F. Voltaire a D. Diderot.

Koncem 18. Století byl k nutnému prvku nápravy – principu práce, připojena další podmínka, a to prvek izolace. K tomuto došlo v anglických věznicích zásluhou reformátora J. Howarda, který se problematice vězeňství věnoval a přišel s myšlenkou dvou vězeňských soustav, zvláště pro muže a pro ženy.

„K rozvoji vězeňství dochází v 19.století. Výkon trestu se však ještě v té době velmi liší od současného. Typickým prvkem je samovazba. V tomto období vznikají ve Spojených státech amerických dva základní způsoby výkonu trestu: auburnský a pensylvánský. Pensylvánský systém vznikl již koncem 18.století a

---

¹³ Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010, s. 11

vyznačoval se striktní samovazbou, tzv. separačním systémem. Tento systém vychází z názoru, že trest je odplatou za spáchaný zločin. Vězení je pro odsouzeného místem pokání, které mu usnadní právě samovazba. Vězeň je stále v izolaci v cele o rozměrech 1,80 m x 2,40 m, dokonce i při mši smí vidět pouze kněze a strážné. Tento systém zcela ničí fyzické a duševní schopnosti odsouzeného a je zřejmé, že nemá žádný resocializační účinek. Druhým americkým systémem byl auburnský systém, tzv. systém mlčení či systém ticha. Vězňové spolu přes den vykonávají práce a zároveň jsou vázáni příkazem mlčení. V noci jsou v samovazbě v celách o rozměrech 1 m x 2 m . Porušení zákazu mlčení je přísně trestáno tělesnými tresty – bičem. Základem obou těchto systémů je klasická škola trestního práva. Tyto vězeňské systémy se postupně rozšířily i mimo Spojené státy americké, např. do Anglie či Francie.“¹⁴

Ve 20. Století došlo k projevu humanitárního hnutí. Na jeho základě došlo ke změně koncepce věznic jako pracovních káznic. Do popředí se začaly dostávat rehabilitační a resocializační cíle trestu.

2.2 Nahrazení trestu smrti výjimečnými tresty

Po dlouhou dobu byl trest smrti nejužívanějším druhem sankce, až v poměrně nedávné době byl nahrazen tresty, které jsou spojeny s odnětím svobody.

Trest smrti má dlouhou tradici, odedávna vyjadřoval původně jediný smysl trestní sankce vycházející z principu odplaty. Byl užíván po staletí jako nejobvyklejší trest proti těm, co porušili zákon. Způsoby poprav byly různé, často veřejné. Běžné byly například stětí, pověšení, zastřelení, ubití, pohřbení za živa a další.

---

¹⁴ Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010, s. 12

„O rozporuplnosti absolutního trestu, o pochybnostech, jež tento trest odpradávná vyvolával, svědčí i to, že celé generace filosofů a právníků se vyjadřovaly k trestu smrti a již v dobách, kdy byl trest smrti všeobecně přijímán jako odplata, jako v zásadě jediný možný způsob jak vykoupit zločincovu vinu, měl řadu odpůrců.“¹⁵

Již dlouhá léta se vede diskuze o trestu smrti mezi jeho příznivci (retencionisty) a odpůrci (abolicionisty), která vedla ke vzniku mnoha argumentů na jeho podporu či proti němu, jde o argumenty filosofické, morální, právní, ale i ekonomické. Nejčastějším argumentem odpůrců trestu smrti je to, že je v rozporu se základními mravními principy, na nichž má společnost stát. Dále poukazují na neprokazatelný pozitivní vliv trestu smrti na pokles kriminality, na možnost justičního omylu, v jehož případě je vykonání sankce již nevratné, na vysokou možnost politického zneužití tohoto trestu. Stoupenci trestu naopak argumentují tím, že je trest smrti jediným prostředkem schopným absolutně ochránit společnost před nenapravitelnými zločinci a recidivisty, u nichž hrozí opětovné páchání závažné trestné činnosti. Mezi další argumenty patří úspora velkých nákladů spojených s dlouhodobým vězněním pachatele v případě udělení trestu odnětí svobody, dále pak v podstatě jejich beztrestnost za delikty spáchané během výkonu trestu odnětí svobody na doživotí.

Významné diskuze o trestu smrti následovaly po druhé světové válce, od roku 1949 se jeho otázkou zabývá OSN. V několika rezolucích se vyjádřila tak, že by mělo dojít ke zrušení trestu smrti nebo alespoň jeho podstatným omezení. Byl dán najevo zájem o zákaz ukládání trestu smrti osobám mladším 18 let, těhotným ženám, ženám pečujícím o novorozence nebo nemocným osobám. V případě, že trest smrti přesto uložen bude, má být proveden tak, aby nedocházelo ke zbytečným útrapám odsouzeného. OSN doporučilo členským i ostatním zemím, aby trest přestaly právně i fakticky používat, k tomuto došlo na 7. kongresu roku 1985 v Miláně.

---

¹⁵ Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 17

Amnesty International zveřejnilo na svých internetových stránkách¹⁶ údaje, dle nichž trest smrti již zcela zrušily ve svém právním řádu dvě třetiny států, v 69 zemích je sice stále trest smrti zachován, ale počet jeho faktických uložení každý rok klesá. Dle dostupných informací 88 zemí zrušilo trest smrti za všechny zločiny, 11 zemí zrušilo trest smrti za všechny zločiny kromě výjimečných případů a 29 zemí má trest smrti ve svém právním řádu, ale v posledních 10 letech na jejich území neproběhla žádná poprava. Dle statistik bylo v roce 2009 provedeno 714 poprav, v roce 2010 pak tento počet klesl na 527, do těchto statistik ale nejsou zahrnuty až tisíce lidí, které byly pravděpodobně popraveny v Číně, protože skutečné číslo země tají. Od roku 2000 jsou ve světě prováděny popravy těmito způsoby: setnutí hlavy, elektrické křeslo, oběšení, smrtící injekce, zastřelení, ukamenování a ubodání.

V roce 1969 byla v ČSSR na základě iniciativy ústavně-právního výboru Sněmovny národů FS vytvořena skupina expertů, jež měli na základě svých poznatků a zjištění vypracovat souhrnná doporučení pro případné legislativní úpravy. Tato expertíza se zabývala především tematikou nahrazení trestu smrti jiným opatřením, které by zaručovalo stejnou ochranu chráněných zájmů. V ní se především zabývali otázkou, jakou sankcí je možné nahradit trest smrti, aby byl splněn požadavek ochrany společnosti a požadavek generální prevence, ale zároveň byla umožněna rehabilitace a resocializace pachatele. Ze závěrů expertní skupiny vyplývá, že trest odnětí svobody na doživotí, případně dlouhodobý trest odnětí svobody, je uznávanou alternativní variantou pro trest smrti.

„Abolicionistické tendence u nás vyvrcholily v roce 1990, kdy byl trest smrti z našeho trestního zákona vypuštěn. Od 1.7.1990 jsme se zařadili mezi ty země, které zrušily trest smrti a zároveň je u nich nejtěžším trestem trest odnětí svobody na doživotí. V souvislosti se zrušením trestu smrti je Česká republika vázána dvěma mezinárodními smlouvami o lidských právech, jedná se o Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, a především o Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod a její Protokol č. 6. Tyto mezinárodní

---

¹⁶ <http://www.amnesty.cz>

smlouvy jsou podle čl. 10 Listiny součástí ústavního pořádku České republiky. Protokol č. 6 byl publikován ve Sbírce zákonů pod č. 209/1992 a zní: „Trest smrti se zrušuje. Nikdo nemůže být k takovému trestu odsouzen ani popraven.“ Zákaz trestu smrti je rovněž výslovně zakotven v Listině, která se usnesením předsednictva ČNR ze dne 16.12.1992 stala součástí ústavního pořádku České republiky. Článek 6 Listiny stanoví, že každý má právo na život, nikdo nesmí být zbaven života a trest smrti se nepřipouští.“¹⁷

2.3 Historický vývoj právní úpravy výjimečného trestu

V Českých zemích nebylo jednotně kodifikováno trestní právo, naopak existoval určitý partikularismus v podobě práva obyčejového, zemského, městského, vesnického, církevního, manského, dvorského a dalších právních úprav.

Ke snahám o vytvoření ucelenějšího právního systému docházelo za vlády Habsburků, a to jako nové redakce zemského zřízení českého (v letech 1530, 1549, 1564) a vznik zřízení zemského i na Moravě (1563).

Dalším důležitým právním pramenem této doby je sebrání práva městského, tedy Koldínova práva městská. Ta byla roku 1610 uznána jako zákonný pramen pro městské soudy v Čechách. Koldín rozděluje tresty do pěti skupin, a to trest smrti, majetkové tresty, ztráta cti, vypovězení, vězení dočasné a vězení doživotní. Trest odnětí svobody v této době nebyl příliš často udělován, vězení sloužilo spíše jako prostředek k zajištění podezřelých či obviněných osob nebo osob, čekajících na výkon trestu smrti, který byl udělován velmi často.

Roku 1627 bylo v Čechách přijato Obnovené zřízení zemské (na Moravě bylo přijato 1628), které se snažilo čelit právní nejistotě. Roku 1707 vznikl hrdelní řád císaře Josefa I. (Josephina), který vycházel z dřívějšího hrdelního řádu císaře

---

¹⁷ Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010, s. 20

Karla V. z roku 1532 (Karolina), jednalo se o první kodifikaci trestního práva v Českých zemích. Roku 1768 byl za vlády Marie Terezie přijat poslední z řady těchto kodexů, Theresiana. Nejčastějším trestem tohoto období byl buďto trest smrti nebo veřejné vymrskání.

Za vlády Josefa II., roku 1787, byl vyhlášen Všeobecný zákoník o trestech a zločinech za ně, ve kterém už se začal projevovat názor, že trest není jen pomstou za spáchaný zločin, ale že by měl mít i nápravný smysl. V této době jsou již rozlišovány různé stupně vězení, které získalo na důležitosti. Jednalo se například o těžký žalář, kde byl pachatel přikován, tuhý žalář, kde měl „pouze“ okovy na nohou a obyčejné vězení, kde neměl okovy žádné. V době vlády Josefa II. byly dokonce učiněny pokusy o zrušení trestu smrti, který měl být přípustný pouze, pokud bylo vyhlášeno stanné právo. Panovníkem Leopoldem II. byl znovu zaveden za velezradu, a to i ve stadiu pokusu.

Další trestní zákoník byl vydán roku 1803 a spočíval na zásadách zákoníku josefínského. Upravoval udělení trestu smrti a trest odnětí svobody – žalář - a to ve třech stupních – žalář, žalář těžký a žalář nejtěžší. Jednotlivé stupně se lišily v přísnosti, ve způsobech izolace, způsobech přikování a jiných ztřešujících opatřeních. Například v těžkém žaláři byl pachatel ukován na nohou, u žaláře nejtěžšího dokonce i v pase.

Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích ze dne 27. 5. 1852, č. 117 ř.z., upravoval v § 15 a násl. v jakých formách resp. stupních se vykonával trest odnětí svobody. Jednalo se o dva stupně, konkrétně o první stupeň (§ 15), kdy trestanec byl držen bez želez, a druhý stupeň (§ 16), ve kterém byl trestanec držen se železy na nohou a byl držen v izolaci. Roku 1867 bylo ale spoutání železy na nohou zakázáno. V § 17 výše zmíněného zákona se rozlišovalo trvání trestu, a to buď na celý život nebo na určitý čas, nejkratší trvání trestu bylo 6 měsíců, nejdelší dočasné naopak 20 let. Tento zákon platil i po rozpadu Rakouska – Uherska v roce 1918, na základě tzv. recepční normy (zák. č. 11 Sb. Z. a n.), po vzniku Československé republiky nadále na území Čech platily dosavadní zákony

říšské a zemské, na Slovensku pak zákony uherské. V trestním zákoně z roku 1852 byly kromě zločinů a přestupků zakotveny i přečiny, byla vyjádřena zásada „nullum crimen sine lege“, trest smrti byl vykonáván provazem (kromě vojenského trestního zákona, dle něj bylo možno vykonat popravu i zastřelením).

Trestem odnětí svobody na „celý život“, tedy na doživotí, bylo možno trestat pouze pachatele, který spáchal některý z těchto taxativně vymezených trestných činů: žhářství, při kterém byla způsobena značná škoda, opakované žhářství, úmyslné poškození cizího majetku, pokud došlo k poškození zdraví jiného a pokud byly okolnosti zvláště přitěžující, úmyslné způsobení nebezpečí na železnici, pokud došlo k poškození zdraví jiného a pokud byly okolnosti zvláště přitěžující, loupež s následkem těžkého poškození zdraví, násilné smilstvo s následkem smrti, násilné smilstvo s osobou stejného pohlaví s následkem smrti, vražda manželského dítěte matkou po porodu a podvod křivou přísahou, byla-li způsobena škoda velmi důležitá.

„V období první republiky byly přijaty i nové zákony, na základě kterých bylo možné ukládat doživotní trest. Jednalo se o tyto zákony:

- *O padělání peněz a cenných papírů č. 269/1919 Sb. z. a n. (padělání peněz za zvláště přitěžujících okolností, po živnostensku a nebo v případech, kdy pachatel byl již pro takový čin odsouzen),*
- *Na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n., který umožňoval ukládání doživotního trestu za trestné činy, které v předchozích zákonech nebyly obsaženy.“¹⁸*

„Po vzniku Československé republiky a úpravě právní ochrany demokratického státu v roce 1923 měly být doživotní, výjimečné a dlouhodobé tresty ukládány pachatelům nejzávažnější protistátní činnosti (úklady, vojenská zrada, tělesné poškození ústavních činitelů), veřejného ohrožení a žhářství se

---

¹⁸ Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010, s. 46

zvláště závažnými následky na životech, zdraví a majetku. Trestání ostatních druhů zločinů zůstalo v platnosti podle trestněprávní úpravy z roku 1852 a její dílčí novelizace z roku 1929. Ze statistických údajů za rok 1928 vyplývá, že nejpočetnější skupinou ve výkonu dlouhodobých trestů, popřípadě výjimečných trestů – nižších a doživotních trestů byli pachatelé zločinů proti majetku (loupež, krádež, zpronevěra, podvod). Méně početnou skupinu tvořili pachatelé trestných činů proti životu a zdraví (vražda, pokus vraždy, zabití, ublížení na těle, vyhnání plodu) a nejméně početnou skupinu tvořili pachatelé zločinů proti svobodě a lidské důstojnosti (smilstvo a zprznění) a zločinu žhářství.“¹⁹

Významné legislativní změny, týkající se trestání závažných a nejzávažnějších zločinů, přinesl i zákon č. 91/1934 Sb. z. a n., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech ze dne 3. 5. 1934. Namísto trestu smrti, uvedeného v zákoně, měly soudy zvážit a přistoupit k uložení těžkého žaláře (káznice) na dobu od 15 do 30 let nebo doživotí.²⁰ Aby mohl být trest zmírněn, musely být přítomny polehčující okolnosti, za zločin vraždy mohlo být uděleno pouze doživotí. Tímto zákonem byla odstraněna nejednotnost právní úpravy mezi Čechami a Slovenskem, kde dále platil uherský trestní zákoník z roku 1878 a zákon o přestupcích z roku 1879. V letech 1918 až 1931 byl trest odnětí svobody na doživotí ukládán převážně za trestný čin vraždy nebo loupežného zabití.

V protektorátu Čech a Morava byla okupačním režimem zcela zlikvidována československá zákonnost, byly pošlapány základní zásady trestního práva hmotného a procesního, jako například zásada „nullum crimen, nulla poena sine lege“, zákaz analogie legis, rovnost před zákonem. Došlo k vytvoření duální (dvojkolejně) soustavy státních orgánů, tedy orgánů říšských a autonomních, které ale byly zcela závislé na německých institucích. Pro trestněprávní předpisy, které vznikly v době protektorátu, byly typické nepřiměřené a ihned vykonatelné tresty, právo bylo aplikováno na základě

---

¹⁹ Kýr, A. *Ukládání a výkon dlouhodobých, výjimečných a doživotních trestů v minulosti*. Historická penologie. Časopis pro historickou penologii. 2008, 2.

²⁰ Zák. č. 31/1929 Sb., novela trestního zák., § 50-52. Zák. č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech, § 1-3

rasové a politické příslušnosti, často byl udělován trest smrti. Trestní právo v té době sloužilo spíše jako zstrašovací nástroj, nedostatečná úprava trestního procesu vedla k libovůli soudců.

Protektorátní trestní právo ovlivnil německý trestní zákoník, ale také rozhodnutí říšské vlády a říšského protektora. Nové předpisy sledovaly potřebu zajištění nerušeného chodu válečného hospodářství a znemožnění odbojové činnosti.²¹ Jak ve své knize „Zločin a trest v Českých dějinách“ uvádí Jindřich Francek, byly zavedeny nové skutkové podstaty, jako například nedodržování předpisů o zatemnění nebo poslech cizího rozhlasu.

Po osvobození v roce 1945 byly za protektorátu vydané trestní předpisy zrušeny na základě ústavního dekretu č. 11 Úř. V. o obnovení právního pořádku, ze dne 3. 8. 1944. Naopak byly přijaty nové právní předpisy, které měly za úkol postihnout všechny osoby, které se během okupace podílely na zločinech proti českému a slovenskému obyvatelstvu. Těmito předpisy byly retribuční dekrety prezidenta republiky č. 16/1945, o potrestání nacistických zločinců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. Velký retribuční dekret) a dekret č. 17/1945 Sb., o Národním soudu. Postihy za spáchané skutky byly prováděny zejména dle zákona na ochranu republiky, č. 50/1923 Sb., a trestního zákona z roku 1852. Trest smrti nebyl v žádném případě stanoven v retribučním dekretu jako výlučný, ale vždy k němu byla stanovena určitá alternativa, často jí byl trest odnětí svobody na doživotí. Velký retribuční dekret dále zaváděl trestnost dalších činů, jako například udavačství nebo členství v SS a dalších organizacích podobné povahy, propagace či podpora fašistického nebo nacistického hnutí. Byly zřízeny tzv. mimořádné lidové soudy, které prováděly svou činnost v sídlech krajských soudů.

---

²¹ Francek, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. 3.rozšířené vydání. Praha:Rybka Publishers, 2007

„Na základě retribučních dekretů bylo odsouzeno celkem 33 tisíc osob, z toho cca 730 k trestu smrti. Přibližně 50% odsouzených byli Němci, 15% Maďaři, zbytek tvořili Češi a Slováci.“²²

Dále byl přijat dekret č. 138/1945, o trestání některých provinění proti národní cti (tzv. malý retribuční dekret), měl také za úkol postihovat zločiny okupantů a kolaborantů, ale spíše na úrovni správního práva, byl prováděn na úrovni okresů národními výbory.

V poúnorovém období se do zákona promítly nové politické poměry, jedním z příkladů je zák. č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Ten obsahoval trest těžkého žaláře od 10 do 25 let nebo na doživotí, a to u 6 skutkových podstat: velezrada, vyzvědačství, vyzvědačství proti spojení, válečné škůdnictví, válečná zrada a tělesné poškození ústavních činitelů.

Dne 12. července 1950 došlo k nahrazení trestního zákona z roku 1852 zákonem č. 86/1950 Sb. Trestní právo bylo sice sjednoceno, ale zákon akcentoval až přílišnou trestní represi. V ustanovení § 17 byl definován účel trestu, kterým mělo být zneškodnit nepřátele pracujícího lidu, dále zabránit pachateli v dalším páchání trestných činů a vychovávat ho k tomu, aby dodržoval pravidla socialistického soužití, měl také působit výchovně na ostatní členy. Tento zákon rozděloval tresty na hlavní a vedlejší. Hlavními tresty byly trest smrti, odnětí svobody a nápravné opatření. Na základě tohoto zákona mohl být uložen trest odnětí svobody v maximální délce 25 let nebo doživotí, zakotven byl stále trest smrti. Mladistvému mohl být uložen trest v rozmezí 3 a 5 let, pokud spáchal trestný čin, za který bylo možné uložit trest smrti nebo doživotí, byla trestní sazba stanovena na rozmezí 10 až 25 let.

Trestné činy, za jejichž spáchání mohl soud uložit trest odnětí svobody na doživotí, byly vymezeny ve zvláštní části zákona. Kromě toho mohl být uložen tento trest nebo výjimečný trest odnětí svobody na 15 až 25 let v případě, kdy byl vzhledem k osobě pachatele nebo samotným polehčujícím okolnostem, za

---

²² Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010, s. 48

kterých byl čin spáchán, nepřiměřeně přísný. V tomto případě pak doživotní trest sloužil nikoli pouze jako samostatný druh trestu, ale i jako alternativa trestu smrti.²³

Podmínečné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí bylo možné po 15 letech, pokud prokázal svou prací a chováním, že se polepšil a že povede řádný život. Zkušební doba byla od 2 do 10 let.

V trestním zákoně č. 86/1950 Sb. zůstal nedotčen trest smrti. § 29 tohoto zákona uváděl, že trest smrti se vykonával oběšením a v době zvýšeného ohrožení státu i zastřelením.²⁴ Jak ve svém díle „Historie trestu smrti“ uvádí Martin Monestier, okruh trestných činů, za které bylo možno jej uložit, se z nepolitických (jako například vraždy) rozšířil i na delikty politické.

Novelou trestního zákona č. 63/1956 byl zrušen trest odnětí svobody na doživotí, místo toho byl nahrazen trestem odnětí svobody do 25 let.

Po přijetí nové ústavy z roku 1960 byl přijat i trestní zákon č. 140/1961 Sb. Od počátku své platnosti trestní zákon neznal trest odnětí svobody na doživotí, výjimečným trestem byl trest smrti, trest odnětí svobody bylo možné uložit pouze do výše 15 let.

„Trest smrti mohl soud uložit jen za trestný čin, u něhož to zmíněný trestní zákon ve zvláštní části dovoľoval, a to pouze za podmínky, že stupeň nebezpečnosti takového trestného činu pro společnost byl vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoký a uložení trestu vyžadovala účinná ochrana společnosti, nebo nebyla naděje, že by na pachatele bylo možno trestem výchovně působit.“²⁵

---

²³ Muška, I. *Trest odnětí svobody na doživotí. (Diplomová práce)* Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2008

²⁴ Monestier, M. *Historie trestu smrti.* Praha: Rybka Publishers, 1999, s.372

²⁵ Navrátilová, J. *Výjimečný trest.* Praha: Leges, 2010, s. 50

Zákon zakazoval uložení trestu smrti ženě, která byla těhotná, dále pak osobám, které v době spáchání trestného činu nedosáhly věku 18 let. Místo trestu smrti bylo možné uložit trest odnětí svobody nad 15 let až do 25 let, pokud měl soud za to, že je tento trest je pro nápravu pachatele a splnění účelu trestu dostačující, toto ustanovení přinesla novela trestního zákona č. 45/1973 Sb.

„Změna politického režimu vedla i ke změnám v zákonech, trestní zákon nevyjímaje. Novelou trestního zákona č. 175/1990 Sb. byl s účinností od 1.7.1990 zrušen trest smrti a nahrazen trestem odnětí svobody na doživotí. Tato novela byla přijata v souladu s řadou rezolucí OSN, týkajících se trestu smrti a s významnými mezinárodními dokumenty k ochraně lidských práv, jakož i čl. 6 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, který stanoví, že trest smrti se nepřipouští.“²⁶

Trest smrti, který byl uložen před účinností této novely, se ze zákona měnil na trest odnětí svobody na doživotí, dle čl. II odst. 2 přechodných a zrušovacích ustanovení.

Pokud jde o procesní postup, je třeba zmínit, že § 316 až § 319 trestního řádu byla stanovena přezkumná povinnost Nejvyššího soudu ČSFR v případě pravomocného uložení trestu smrti. V těchto případech měl Nejvyšší soud ČSFR za úkol přezkoumat zákonnost rozsudku a řízení před soudy prvního a druhého stupně, a pokud dospěl k závěru, že toto bylo porušeno, postupoval stejně jako v případě podání stížnosti pro porušení zákona. Nejvyšší soud ČSFR tedy sloužil v podstatě jako třetí instance, která se uložением trestu smrti zabývala.

Ze statistiky přezkoumaných udělených trestů smrti a jejich přeměny vyplývá, že rozhodování obecných soudů rozhodně nebylo bezvadné. Dle tabulky, která byla uveřejněna v knize Výjimečný trest od autorky J. Navrátilové (str.51) byla z celkových 85 pravomocně uložených trestů smrti, které byly přezkoumávány v letech 1970 až 1990, změněna téměř jedna třetina.

---

²⁶ Muška, I. *Trest odnětí svobody na doživotí (Diplomová práce)*. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2008

Ustanovení § 316 až § 319 trestního řádu bylo zrušeno novelou zák. č. 178/1990 Sb., v souvislosti se zrušením trestu smrti.

3 Právní úprava výjimečného trestu v trestním právu hmotném

3.1 Právní úprava výjimečného trestu zákonem č.140/1961 Sb.

Ač trestní zákon č. 140/1961 Sb. je od 1. 1. 2010 neplatný a neúčinný, tedy by tato kapitola mé diplomové práce měla patřit spíše do části „Historický exkurz“, myslím, že je důležité zařadit ho právě mezi právní úpravu v trestním právu hmotném, protože zákon se neúčinným stal teprve velmi nedávno a jeho ustanovení výrazně zasahují i do dnešní doby. To je ostatně možné vyložit z ustanovení § 2 odst.1 zák. č.40/2009 Sb., který vymezuje časovou působnost trestního zákoníku:

„Trestnost činu se posuzuje podle zákona účinného v době, kdy byl trestný čin spáchán; podle pozdějšího zákona se posuzuje jen tehdy, jestliže to je pro pachatele příznivější.“

Ve smyslu tohoto ustanovení tedy pokud byl trestný čin spáchán za účinnosti zák. č. 140/1961 Sb., ale řízení o něm se vede až v době, kdy v účinnost vešel zák. č. 40/2009 Sb., řízení se povede dle trestního řádu, který je platný a účinný v době, kdy se o trestném činu rozhoduje, ale právní posouzení se bude řídit trestním zákonem (tedy v případě, že úprava v trestním zákoníku nebude pro pachatele trestného činu příznivější).

Novelou provedenou zákony č. 175/1990 Sb. a 290/1993 Sb. došlo k úpravě výjimečného trestu. Po zrušení trestu smrti se trest odnětí svobody na doživotí stal jednou z forem výjimečného trestu, předtím nebylo uložení doživotního trestu možné.

Jak ve své učebnici²⁷ píší autoři Novotný a Vanduchová, výjimečným trestem se rozuměl jednak trest odnětí svobody nad 15 až do 25 let, jednak již výše zmíněný trest odnětí svobody na doživotí.

Úprava výjimečného trestu byla obsažena především v ustanovení § 29 zák. č.140/1961 Sb., ale i v § 39 až § 42, které upravují ostatní tresty odnětí svobody a jejich výkon.

V § 29 trestního zákona bylo výslovně stanoveno, že výjimečný trest může být uložen jen za ten trestný čin, u něhož to zákon ve zvláštní části dovoluje, tedy musí být výslovně stanoven u příslušné skutkové podstaty. Pokud ve zvláštní části nebyl uveden jako možná sankce, nebylo možné tento trest uložit, ani v případě, že byla splněna podmínka velmi vysokého stupně nebezpečnosti trestného činu pro společnost.

Z výčtu trestných činů, za které bylo možné uložit výjimečný trest, vyplývá, že je možné je rozdělit do několika skupin, a to:

1. Nejtěžší trestné činy proti republice
2. Trestné činy proti lidskosti
3. Trestné činy obecně nebezpečné
4. Trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti
5. Trestné činy proti životu a zdraví
6. Trestné činy vojenské.

Další možností zpřísnění trestu byla alternativa uvážení soudu, zda-li se doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu bude započítávat či nikoli. Toto mělo

---

²⁷ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol. *Trestní právo hmotné – I. Obecná část*. Praha: ASPI a.s., 2007, s. 425

pachatele motivovat v tom směru, aby jeho chování bylo natolik dobré, aby byl co nejdříve přeřazen do věznice s mírným režimem.

Výjimečný trest bylo možné uložit pouze v případě, kdy stupeň nebezpečnosti pro společnost byl velmi vysoký nebo možnost nápravy pachatele byla obzvláště ztížena.

„Velmi vysoký stupeň společenské nebezpečnosti jako nezbytná podmínka uložení výjimečného trestu nad 15 do 25 let bylo nutno posoudit v konkrétním případě podle obecných hledisek § 3 odst. 4 tr. zákona, zejména z hlediska objektivních okolností činu a ze subjektivní stránky pachatele, nelze však v tomto smyslu opětovně přihlížet k okolnosti, která je zákonným znakem trestného činu. Poukaz na osobu pachatele má význam z hlediska možnosti jeho nápravy. Možnost nápravy je obzvláště ztížena v případech, kdy k dosažení účelu trestu nebude postačovat uložení mírnějšího trestu. Závěr o obzvláště ztížených možnostech nápravy musel být založen na komplexním zhodnocení osoby pachatele a musel vyplývat z jeho chování z minulosti a z jeho současných osobnostních charakteristik. Indikátorem této ztížené možnosti je např. pohrdání pachatele základními společenskými hodnotami, lhostejný postoj ke způsobenému zvláště závažnému následku, neochota přizpůsobit se konvencím, zbavit se škodlivých návyků, změnit sociální vazby apod.“²⁸

Pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí bylo nutné kumulativní splnění zákonných podmínek, které byly vymezeny v ustanovení § 29 odst. 3 trestního zákona.

Trestný čin musel naplňovat mimořádně vysoký stupeň nebezpečnosti, a to tím způsobem, že byl proveden zvláště zavrženíhodným způsobem, ze zvláště zavrženíhodné pohnutky nebo jím byl způsoben zvláště těžký a těžko napravitelný následek, v každém případě muselo být alespoň jedno z těchto kritérií splněno. Další podmínkou bylo, že uložení takového trestu vyžadovala účinná ochrana

---

²⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6.*, doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004.

společnosti - zde byl především zdůrazňován požadavek generální prevence a ochranné funkce trestu. Předpokladem uložení tohoto trestu přitom byla absence naděje, že by bylo možné pachatele napravit trestem odnětí svobody v délce 15 až 25 let, přičemž současně musela existovat vysoká míra jistoty, že se pachatel kratším trestem nenapraví, ta bývala podložena většinou znaleckým zkoumáním.²⁹

Původně (tedy až do účinnosti novely trestního zákona č. 175/1990 Sb., 30. 6. 1990) byly zmíněné podmínky - jedna vůči druhé - stanoveny alternativně, tedy musela být splněna alespoň jedna z nich. Uvedenou novelou byl jednak trest smrti nahrazen trestem odnětí svobody na doživotí, a jednak byla stanovena kumulativnost podmínek, tedy spojka „nebo“ byla nahrazena spojkou „a“. Tato kumulativnost byla v zákoně upravena až do účinnosti novely trestního zákona novely trestního zákona č. 265/2001 Sb., kdy byla navrácena zpět nutnost splnění pouze jedné z podmínek.

Uložení výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí bylo nutné uvážit ze všech pohledů a důkladně posoudit splnění zákonem daných podmínek, protože se jednalo o nejprísnejší trest, který šlo v rámci českého právního řádu uložit.

„Právní úprava výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí dle zák. č. 140/1961 Sb. (§ 29 odst. 3) umožňovala uložení trestu odnětí svobody na doživotí pouze pachateli, který spáchal trestný čin vraždy podle § 219 odst. 2, nebo který při trestném činu vlastizrady (§ 91), teroru podle § 93a odst. 3, obecného ohrožení podle § 170 odst.3 nebo genocidia (§ 259) zavinil smrt jiného úmyslně.“³⁰ Samozřejmě nepostačovalo pouze spáchání některého z těchto trestných činů, ale zároveň musely být splněny podmínky, které zákon stanovoval a o kterých jsem se zmiňovala výše.

---

²⁹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. *Trestní zákon.Komentář.I.díl.6.*,doplňené a přepracované vydání.Praha:C.H.Beck, 2004.

³⁰ Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 57

Výčet trestných činů byl taxativní. Zavinění smrti se vyžadovalo úmyslné a nepostačoval ani kvalifikovaný pokus, protože důležitým kritériem pro posuzování mimořádně vysokého stupně nebezpečnosti pro společnost byl zvláště těžký a těžko napravitelný následek, tedy muselo dojít k dokonání činu.

V roce 2006 byla přijata novela, která rozšířila počet trestných činů, za které bylo možné uložit trest odnětí svobody na doživotí, a to v § 29 odst. 4, do kterého byla zapracována recidiva pachatele. Znění § 29 odst. 4:

„Za podmínek uvedených v odstavci 3 může soud uložit trest odnětí svobody na doživotí rovněž pachateli, který spáchal trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst. 3, trestný čin loupeže podle § 234 odst. 3, trestný čin braní rukojmí podle § 234a odst. 3, trestný čin vydírání podle § 235 odst. 4, trestný čin znásilnění podle § 241 odst. 4 nebo trestný čin pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 4 opakovaně a byl již pro takový trestný čin potrestán“.

Tímto doplněním zákona byla změněna podmínka úmyslného zavinění, protože u některých trestných činů uvedených v § 29 odst. 4 mohla být smrt způsobena i z nedbalosti.

Jak ve své publikaci uvádí autorka Navrátilová, ustanovení, které bylo doplněno v roce 2006, obsahovalo dvě omezující podmínky, které musely být pro uložení doživotního trestu splněny. Jako první podmínka je stanoveno, že vyjmenovaný trestný čin musí být spáchán opětovně, tedy recidiva, a druhou podmínkou je, že pachatel musel být již potrestán pro takový trestný čin. Aby byla splněna podmínka předchozího potrestání pro trestný čin, je požadován alespoň částečný výkon uloženého trestu.³¹

Jedná se tedy o případ zvláště nebezpečné recidivy, jejíž úprava je speciální k zákonné úpravě ukládání trestů odnětí svobody zvláště nebezpečnému recidivistovi (§ 42 odst. 1 tr. zákona). Zároveň musely být ale splněny zákonem stanovené podmínky pro uložení výjimečného trestu. Po 1. 1. 2002 jimi byly

---

³¹ Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010, s. 56

mimořádně vysoký stupeň nebezpečnosti pro společnost (zvláště zavrženíhodný způsob provedení činu, zvláště zavrženíhodná pohnutka, zvláště těžký a těžko napravitelný následek) a dále i skutečnost, že uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad 15 do 25 let.

Profesor Jelínek zastává názor, že rozhodnutí o tom, zda by pachatel mohl být napraven kratším trestem odnětí svobody nebo zda tento trest nepostačuje k nápravě pachatele, musí soud založit na „*pečlivém a všestranném zhodnocení osobnosti pachatele, jeho předchozího života, příčin a podmínek jeho trestné činnosti, jeho pohnutek.*“³² Pro toto rozhodnutí a zhodnocení je důležitým podkladem například psychologická nebo sexuologická expertíza.

Jak ve svém článku zdůrazňuje Pavel Vantuch, nejen v České republice, ale i ve světě nebyla v době vydání článku věnována dostatečná pozornost dlouhodobým trestům odnětí svobody, které autor hodnotí spíše jako dlouhodobou izolaci odsouzeného od společnosti než jako optimální formu výchovného působení na pachatele trestného činu a jeho nápravy. Autor dodává, že v případě kdy by u odsouzených docházelo k pocitu absolutní bezvýchodnosti a zoufalství, nebylo by možné označit doživotní trest za humánnější než vykonaný trest smrti, který je proveden jednorázově.³³ V tomto názoru s autorem nesouhlasím, protože se rozhodně nepovažuji ze příznivce trestu smrti, který se mi zdá být příliš definitivním řešením.

---

³² Jelínek, J. *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou*. Praha:Linde, 2006, s.171

³³ Vantuch, P. *Doživotní trest odnětí svobody a jeho výkon*. Právo a zákonnost. 1992, 4

3.2 Právní úprava výjimečného trestu zákonem č. 40/2009 Sb.

3.2.1 Právní úprava uložení výjimečného trestu dle zák. č. 40/2009 Sb.

V roce 2009 došlo k rekodifikaci trestního práva. Nový trestní zákoník, tedy zákon č. 40/2009 Sb., vešel v účinnost dne 1. 1. 2010 a přinesl do této oblasti některé změny, zejména třeba úpravy některých skutkových podstat ve zvláštní části a v oblasti trestání a trestních sazeb, i když ve své podstatě vycházel z kontinuity se starým trestním zákonem. Jak tvrdí ve své publikaci F. Púry „*v souvislosti s tím, že nový trestní zákoník opustil tzv. materiální pojetí trestného činu a ostatních institutů využívaných k individualizaci trestního postihu, nabyla na významu individualizace trestní odpovědnosti právě prostřednictvím ukládání trestu.*“³⁴

Nový trestní zákoník dále přinesl změnu v pojetí trestného činu, který je vymezen § 13 TZ. Ten stanovuje, že „*trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně*“. Z definice trestného činu byla oproti neúčinnému zákonu tedy vynechána společenská nebezpečnost, která již nepatří mezi pojmové znaky trestného činu, byla znakem materiálním. Nyní patří mezi pojmové znaky trestného činu protiprávnost, typové znaky skutkové podstaty a obecné znaky uvedené v zákoně (tedy věk, přičetnost, u mladistvých potom rozumová a mravní vyspělost).

„*Praktickou předností stávajícího formálního pojetí trestného činu je, že při něm musí být znaky trestného činu propracovány tak, aby případy, kdy trestný*

---

³⁴ Púry, F. *Některé změny v ukládání trestů podle nového trestního zákoníku*. Trestněprávní revue. 2010,1

*čin má všechny formální znaky, ale není větší mírou nebezpečný, škodlivý pro společnost, byly opravdu výjimečné.*³⁵

Nový trestní zákoník dělí trestné činy na přečiny a zločiny, přičemž zločiny v sobě zahrnují ještě specifitější úpravu zvláště závažných zločinů. Právě zvláště závažný zločin je důležitý, protože pouze za něj lze uložit výjimečný trest odnětí svobody, a to pouze v případě, že to zákon výslovně dovoluje.

Dle nového trestního zákoníku se výjimečným trestem rozumí jednak trest odnětí svobody v délce trvání 20 až 30 let, dále pak trest odnětí svobody na doživotí, jeho úprava je zakotvena v ustanovení § 54 TZ.

„Výjimečnost trestu dle § 54 spočívá v tom, že:

- a) Doba jeho trvání je delší, než je obecně nejvyšší přípustná horní hranice trestu odnětí svobody (§ 55 odst. 1)*
- b) Je možné ho uložit jen za přesně vymezených podmínek, odlišných od ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody v jiných případech (§ 54)*
- c) Je stanoven obligatorní způsob jeho výkonu (§ 56 odst. 2, písm. d), odst. 3) a jsou ztíženy možnosti podmíněného propuštění jeho výkonu (§ 88 odst. 4, 5)³⁶*

V komparaci s již neúčinným zákonem byla délka trvání výjimečného trestu odnětí svobody zvýšena při své dolní hranici o pět let, tedy na 20 let, při své horní hranici pak na 30 let trestu odnětí svobody. Dle mého názoru je zvýšení trestní sazby výjimečného trestu příhodné a přiměřené, vzhledem k závažnosti trestných činů, za něž je ukládán.

Výjimečnost tohoto trestu má dle názoru profesora Šámala spočívat v tom, že mají být stanoveny natolik omezující podmínky, že jeho uložení bude

---

³⁵ Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010, s.62

³⁶ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 635

přípustné pouze v případě, kdy není možné důvodně očekávat nápravu pachatele uložením jiného, mírnějšího trestu nebo například i ochranného opatření. Z tohoto důvodu ustanovení § 54 tr. zákoníku přesně taxativně vymezuje předpoklady, které musí být splněny, aby mohla být uložena tato výjimečná sankce. Proto ustanovení § 54 taxativně stanoví souhrn předpokladů, které musí být splněny, aby bylo možné přistoupit k této výjimečné sankci. „Tyto předpoklady jsou stanoveny jednak obecně pro oba typy výjimečného trestu (§ 54 odst. 1) a jednak vedle nich zvlášť pro trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let (§ 54 odst. 2) a pro trest odnětí svobody na doživotí (§ 54 odst. 3).“³⁷

Jak už jsem zmiňovala výše, dvě základní podmínky výjimečného trestu jsou vymezeny tak, že

- a) musí jít o zvlášť závažný zločin.
- b) uložení výjimečného trestu je přípustné jen tam, kde to zákon ve své zvláštní části dovoluje.

Speciální podmínky pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody od 20 do 30 let, které zákon upravuje v ustanovení § 54 odst. 2, jsou stanoveny alternativně, a to tak že

- a) závažnost zvlášť závažného zločinu je velmi vysoká nebo
- b) možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena.

Při posuzování povahy a závažnosti spáchaného trestného činu se užije ustanovení § 39 odst. 2 TZ, který stanovuje, že je nutné posuzovat zejména význam zákonem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, dále způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl spáchán, osobu pachatele, míru zavinění, pohnutku, záměr a cíl.

Obzvláště ztížená možnost nápravy pachatele znamená, že k jeho nápravě a resocializaci nebude postačovat trest odnětí svobody s mírnější sazbou, než je

---

³⁷ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 636

délka trvání od 20 do 30 let, i za současného uložení ochranného opatření nebo jiného alternativního trestu. O tom, že je možnost nápravy pachatele obzvláště ztížena, je třeba učinit závěr až po celkovém zhodnocení osobnosti pachatele, které vychází zejména z jeho chování v minulosti a současnosti. Negativní chování pachatele v minulosti je možné dovozovat například ze skutečnosti, že již spáchal vícekrát zločin (i zvláště závažný) a ani důrazné právní prostředky nevedly k jeho nápravě a zamezení dalšímu páčání trestné činnosti, za kterou je možné uložit výjimečný trest odnětí svobody, tedy pachatel dále nerespektuje základní společenské normy.³⁸

Ke speciálním podmínkám pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody v délce trvání od 20 do 30 let, které vymezuje ustanovení § 54 odst. 2, se vyjádřil ve svém usnesení ze dne 30. listopadu 2010 Nejvyšší soud České republiky.³⁹

Z usnesení 6 Tdo 976/2010 - 44: Neuplatnění alternativy při posuzování podmínek uložení výjimečného trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let a spočívající v tom, že možnost nápravy obviněného je obzvláště ztížena, nelze odůvodnit tím, že pachatel doposud nebyl ve výkonu trestu odnětí svobody. Tím by totiž došlo k neodůvodněnému upřednostnění pouze jednoho aspektu oproti ostatním kritériím důležitým pro celkové posouzení osobnosti pachatele. Okolnost, že pachatel byl doposud potrestán toliko sankcemi nespojenými s přímým výkonem odnětí svobody, není bez dalšího určující a rozhodující pro hodnocení možností jeho nápravy, a nevylučuje ani závěr, že možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena ve smyslu ustanovení § 54 odst. 2, ve znění účinném od 1. 1. 2010.

Výjimečný trest lze uložit pouze za taxativně vymezený okruh trestných činů, uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku. Jedná se zejména o trestný čin vraždy v kvalifikované skutkové podstatě, nejtěžší trestné činy, které jsou obecně nebezpečné, nejtěžší trestné činy směřující proti České republice, jinému státu

---

³⁸ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 639

³⁹ Usnesení NS ČR 6 Tdo 976/2010 – 44, ze dne 30. listopadu 2010

nebo mezinárodní organizaci, o vojenské trestné činy a o nejtěžší trestné činy, které jsou vedeny proti lidskosti, proti míru a za stavu válečného.

Vedle výjimečného trestu odnětí svobody v délce trvání 20 až 30 let stojí druhý „typ“ výjimečného trestu, a to trest odnětí svobody na doživotí.

Trest odnětí svobody na doživotí je nejpřísnější forma trestu, jakou český právní řád zná a kterou trestní zákoník upravuje, jedná se o přísnější alternativu výjimečného trestu než je odnětí svobody na 20 až do 30 let. Proto jsou také v zákoníku přesně specifikovány podmínky, za nichž je možné doživotní trest uložit, konkrétně pak v ustanovení § 54 odst. 3. Lze jej tedy uložit pouze za okruh nejzávažnějších taxativně vymezených trestných činů, za současného splnění podmínky, že závažnost takového zvláště závažného zločinu je mimořádně vysoká a jestliže to vyžaduje účinná ochrana společnosti, nebo není naděje, že by bylo možné pachatele napravit trestem odnětí svobody nad 20 až do 30 let.⁴⁰

Doživotní trest lze uložit pouze za taxativně vymezené trestné činy (§ 54 odst. 3), kterými jsou zvláště závažné zločiny: vražda (§ 140 odst. 3), obecné ohrožení (§ 272 odst. 3), vlastizrada (§ 309), teroristický útok (§ 311 odst. 3), teror (§ 312), genocidium (§ 400), útok proti lidskosti (§ 401), použití zakázaného bojového prostředku a nedovolené vedení boje (§ 411 odst. 3), válečná krutost (§ 412 odst. 3), perzekuce obyvatelstva (§ 413 odst. 3) nebo zneužití mezinárodně uznávaných (?) a státních znaků (§ 415 odst. 3), jestliže úmyslně zavinil tímto svým jednáním smrt jiného člověka, a to pouze v případě, že jsou splněny další zákonem stanovené podmínky, jinak uložení doživotního trestu není přípustné.

Mezi tyto podmínky dle trestního zákoníku patří mimořádná závažnost, která je alternativně vymezena třemi způsoby:

- a) zvláště zavrženíhodný způsob provedení činu,
- b) zvláště zavrženíhodná pohnutka nebo

---

⁴⁰ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 640

c) zvlášť těžký a těžko napravitelný následek.

„Zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu charakterizuje objektivní stránku trestného činu. Může záležet buď v povaze samotného jednání, např. ve vyšší míře surovosti, zákeřnosti, zvláštní lsti, brutality či zvrhlosti při provedení činu, než jaká obvykle bývá spojena s tímto trestným činem, nebo v povaze situace, místa, času, okolností spáchání apod.“⁴¹

Zvláště zavrženíhodnou pohnutkou může být považováno například jednání v rozporu se společenskou morálkou svědčící o naprosté bezohlednosti, sobeckosti a pohrdavém postoji k základním lidským svobodám.

Co se týče zvlášť těžkého a těžko napravitelného následku, představuje jen těžko napravitelnou nebo vůbec nenapravitelnou poruchu, jež byla způsobena zvlášť závažným zločinem, přičemž porucha musí nastat na zájmu chráněném zákonem.

Současně se splněním podmínky mimořádné závažnosti, jak jsem ji vymezila výše, musí být splněna podmínka, kterou stanovuje § 54 odst. 3 písm. b), a to, že uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody od 20 až do 30 let.

3.2.2 Přezkum uložení výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí

Dle zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, je umožněno odsouzenému k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí podat mimořádný opravný prostředek, a to ve formě dovolání k Nejvyššímu soudu České republiky. Tato možnost byla do trestního řádu zakotvena novelou č. 265/2001, a to ve znění ustanovení § 265b odst.2: *„Dovolání lze podat též tehdy, byl-li uložen trest odnětí svobody na doživotí“*. Tedy stačí, aby byl pachatel trestného činu odsouzen

---

⁴¹ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.641

k doživotnímu trestu, v takovém případě může podat tento mimořádný opravný prostředek bez splnění jiných kumulativních podmínek. Samozřejmě je nutné, aby byly současně splněny podmínky ostatních náležitostí, které trestní řád s podáním dovolání spojuje, tzn. musí být podáno osobou oprávněnou (tedy nejvyšším státním zástupcem na návrh krajského nebo vrchního státního zástupce, a to ve prospěch i neprospěch obviněného či obviněným prostřednictvím jeho obhájce). Podnětem pro přezkum Nejvyšším soudem je ovšem nutné podání dovolání, není možné přezkoumat rozhodnutí soudu nižší instance nadřízeným soudem ex offio. V tomto spatřuje autorka knihy „Výjimečný trest“ Jana Navrátilové rozdíl od přezkumu uložení trestu smrti Nejvyšším soudem Československé socialistické republiky, kdy se rozsudky, kterými byl uložen trest smrti, přezkoumávaly ex offio.

Problematikou přezkumu uloženého výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí z podnětu dovolání se zabýval i velký senát Nejvyššího soudu ČR.⁴² Judikoval, že dovolání je mimořádným opravným prostředkem, sloužícím k nápravě procesních a právních vad, nikoli jako prostředek k přezkumu a odstranění vad skutkových zjištění.

Osobně se přikláním spíše k názoru JUDr. Navrátilové, který prezentuje ve výše zmíněné monografii, zabývající se výjimečným trestem, a to i přesto, že jsem si vědoma faktu, že k nápravě skutkových zjištění slouží spíše mimořádný opravný prostředek ve formě obnovy řízení. Autorka totiž zastává názor, že doživotní trest je natolik citelným zásahem do života člověka a postihuje svobodu odsouzeného v maximální délce, proto by měla být dána možnost přezkumu nejen v otázce viny, ale i v otázce trestu, a neměly by být odmítány přezkumy úplnosti a správnosti učiněných skutkových zjištění soudem nižšího stupně. V takovém případě by však samozřejmě takový výjimečný přezkum, jinak se zcela vymykající obecné úpravě podmínek dovolání, musel být předmětem zvláštního ustanovení trestního řádu.

---

⁴² Usnesení Nejvyššího soudu 15 Tdo 138/2003

3.2.3 Podmíněné propuštění z výkonu výjimečného trestu

Trestní zákon (zák. č. 140/1961) vymezoval podmínky podmíněného propuštění z výkonu výjimečného trestu konkrétně v ustanovení § 62 odst. 1 a 2. Pachatele trestného činu odsouzeného k výjimečnému trestu odnětí svobody v délce trvání 15 až 25 let bylo možné na základě tohoto zákona podmíněně propustit až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody. Odstavec druhý upravoval podmíněné propuštění z výkonu trestu doživotního vězení: *„Osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí může být podmíněně propuštěna až po nejméně dvaceti letech výkonu tohoto trestu.“* Tuto podmínku bylo možné ještě „zostříť“ tím, že se doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou pro účely podmíněného propuštění nezapočítávala.

Pokud byl odsouzený z výkonu trestu podmíněně propuštěn, stanovil soud zkušební dobu v délce trvání jednoho roku až sedmi let, přičemž zároveň mohl být nad pachatelem vysloven dohled stanovený ve smyslu § 63 trestního zákona. Kromě dohledu bylo možné pachateli uložit i přiměřená omezení a přiměřené povinnosti. Těmi byly například povinnost podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, povinnost podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, dále podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není dle trestního zákoníku ochranným léčením. Tato omezení a povinnosti byly vymezeny v § 26 odst. 4 trestního zákona, a to demonstrativně, nikoli taxativně. V případě, že během zkušební doby podmíněně propuštěný vedl řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vyslovil soud, že se osvědčil, jinak rozhodl o vykonání zbytku trestu.

O. Novotný ve své publikaci⁴³ tvrdí, že podmíněné propuštění bylo často společností chápáno pouze jako dobrodiní pro odsouzeného a nikoli jako významný resocializační a výchovný prostředek. K tomuto společenskému stanovisku se autor vyjadřuje negativně na dalších stránkách své knihy, a

---

⁴³ Novotný, O. *O trestu a vězeňství*. Praha: Academia, 1967, s. 204

vyjadřuje názor, že institut podmíněného propuštění má umožňovat propuštění na svobodu těch odsouzených, v jejichž případě není další převýchova nutná. Má tedy sloužit jako stimul snah odsouzených o sebezpřevýchovu a dávat jim jinou perspektivu. V tomto s autorem převážně souhlasím a myslím si, že možnost podmíněného propuštění dodává odsouzeným větší motivaci ke splnění požadovaných podmínek pro resocializaci a následné zpětné začlenění do společnosti. Pokud však jde o podmíněné propuštění z výkonu výjimečného trestu odnětí svobody, konkrétně pak doživotního trestu, zastávám názor, že rozhodnutí o něm by mělo být podloženo především kvalifikovaným vyjádřením psychologa či psychiatra, který měl možnost s odsouzeným delší dobu spolupracovat, a který by se tedy mohl objektivněji vyjádřit k možnosti resocializace odsouzeného, a to s přihlédnutím jak k jeho osobnostní charakteristice, tak i konkrétním osobním a rodinným poměrům a sociálnímu zázemí.

Právní úprava novým trestním zákoníkem, tedy zák. č. 40/2009, přinesla v úpravě institutu podmíněného propuštění změnu, a to v podobě doplnění podmínky, že s ohledem na okolnosti činu, za který byl pachatel odsouzen, a povahu osobnosti pachatele nehrozí opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu.⁴⁴ Tato podmínka se vztahuje jak k podmíněnému propuštění z výkonu výjimečného trestu v délce trvání 20 až 30 let, tak i k podmíněnému propuštění z výkonu doživotního trestu. Ostatní podmínky zůstávají v souladu s předešlou zákonnou úpravou zák. č. 140/1961 Sb.

V ustanovení § 88 odst. 4 trestního zákoníku je zakotveno zpřísnění možnosti podmíněného propuštění těch odsouzených, kteří spáchali některý z nejzávažnějších trestných činů a těch, kteří byli odsouzeni k výjimečnému trestu odnětí svobody nad 20 do 30 let. Toto zpřísnění můžeme pozorovat v prodloužení požadované doby trvání výkonu trestu odnětí svobody, po které je možné podmíněné propuštění. Trestní zákoník připouští možnost podmíněného propuštění teprve po výkonu dvou třetin uloženého trestu. Není rozhodující,

---

⁴⁴ Zák.č. 40/2009 Sb., § 88 odst. 4,5

v jakém typu věznice odsouzený trest vykonává v době, kdy je o podmíněném propuštění rozhodováno.⁴⁵

V případě osoby, která je odsouzena k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí, jsou podmínky podmíněného propuštění ještě specifitější. Takového odsouzeného je možné z výkonu trestu podmíněně propustit teprve po minimálně 20 letech jeho výkonu. Tato hranice je pevně stanovena a vyplývá z neomezeného trvání doživotního trestu. Jak ve svém Komentáři k trestnímu zákoníku tvrdí prof. Šámal a JUDr. Púry „*doba dvaceti let by měla být dostatečně dlouhá k tomu, aby byl trest odnětí svobody na doživotí dostatečně přísnou sankcí, ale aby zároveň poskytla určitou šanci i pachateli, jemuž byl uložen tento nejpřísnější trest.*“⁴⁶

Profesor Jelínek ve své publikaci zastává názor, že kdyby nebyla v případě doživotního trestu dána možnost podmíněného propuštění, rovnal by se tento trest sociální popravě odsouzeného.⁴⁷

Dále bych ráda zmínila to, že v souladu s předešlou úpravou v trestním zákoně, zůstala i v trestním zákoníku zakotvena možnost „zostření“ podmínek podmíněného propuštění tím, že se pro účely podmíněného propuštění nezapočítává doba, kterou odsouzený trest vykonával ve věznici se zvýšenou ostrahou. O tomto musí soud rozhodnout v rozsudku zároveň s uložením výjimečného trestu, pozdější uložení takové podmínky zákon nepřipouští, a to ani v případě, že chování odsouzeného ve výkonu trestu je negativní. JUDr. F. Púry zmiňuje ve Velkém komentáři k trestnímu zákoníku to, že toto zpřísnění je pouze fakultativní a mělo by být používáno spíše výjimečně.

---

⁴⁵ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1.vydání. Praha:C.H.Beck, 2009, s.963

⁴⁶ tamtéž

⁴⁷ Jelínek, J., Sovák, Z. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 24.aktualizované vydání. Praha: Linde, 2006

3.2.4 Udělení milosti a použití amnestie

Udělení milosti a použití amnestie upravuje trestní řád ve své dvacáté třetí hlavě, konkrétně pak v ustanovení § 366 až § 370.

Udělit milost může Prezident České republiky na základě pravomoci, kterou mu svěřuje čl. 62 písm. g) Ústavy a také trestní řád v ustanovení § 366. Děje se tak ve třech formách:

- a) abolicie (milost nezahájením nebo zastavením trestním stíháním)
- b) agraciace (prezident svým rozhodnutím promine nebo zmírní již pravomocně uložený, ale dosud nevykonaný trest)
- c) rehabilitace (prominutí nebo zmírnění následků odsouzení)⁴⁸

Dalším oprávněním Prezidenta republiky je rozhodnutí o použití amnestie, a to na základě čl. 63 odst. 1 písm. j). Zatímco milost je aktem individuálním, tedy vztahujícím se k jedné určité osobě, amnestie je udělována plošně nebo hromadně. Na základě ustanovení § 368 trestního řádu rozhoduje o použití amnestie v konkrétním případě soud, který o věci rozhodoval v prvním stupni. Pokud je odsouzený, jehož se rozhodnutí týká ve výkonu trestu, rozhoduje soud, v jehož obvodu trest vykonává.

Ustanovení o udělení milosti a použití amnestie se vztahují i na odsouzené k výjimečnému trestu odnětí svobody.

---

⁴⁸ Jelínek, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2.* aktualizované vydání. Praha: Linde a.s., 2006, s. 324

4 Právní úprava výkonu výjimečného trestu

4.1 Právní předpisy upravující výkon trestu

Z mezinárodních právních pramenů je v tomto směru jistě důležité zmínit Doporučení Rady Evropy č. R (87) 3, tedy Evropská vězeňská pravidla.⁴⁹ Za svůj cíl si tato pravidla dle své preambule stanovují:

- a) stanovit rozsah minimálních zásad pro všechny oblasti vězeňské správy, které jsou nutné pro zabezpečení dodržování základních podmínek lidské důstojnosti a pro pozitivní zacházení s odsouzenými ve vězeňských systémech,
- b) rozvíjení zásady plnění účelu výkonu trestu vazby nebo trestu odnětí svobody a zásady spravedlnosti v praxi vězeňské správy,
- c) vést vězeňský personál k dodržování zásad a postojů jejich profese vzhledem k jejich společenské funkci, k vylepšování vlastního výkonu v zájmu společnosti jako celku a v zájmu vězňů, kteří jim byli svěřeni do péče,
- d) stanovit základní kritéria, které by umožňovaly vězeňským správcům a inspekčním službám objektivně hodnotit plnění cílů a zlepšování výsledků.

Evropská vězeňská pravidla ve své první části zakotvují i „základní principy“, jako jsou mravní podmínky výkonu trestu odnětí svobody, které zabezpečují respekt k důstojnosti člověka, nestrannost aplikace pravidel, nediskriminace odsouzených, podpora postojů a zájmů, které budou prospěšné pro reintegraci odsouzeného po návratu do společnosti apod. Považují tato

---

⁴⁹ Dostupné v plném znění na internetových stránkách <http://odsouzeni.eu>

pravidla za velmi důležitá, protože ovlivňují i českou právní úpravu výkonu trestu odnětí svobody a staly se základem pro koncepci reformy vězeňství.

Proto i v českém právním řádu určuje základní pravidla možnosti trestání pramen s nejvyšší právní silou, tj. Listina základních práv a svobod (ústavní zákon č. 2/1993 Sb.). Tato pravidla jsou obsažena v článku 7, 8 a 40, ale dotýká se jich i článek 2, tedy zákaz trestu smrti. Článek 7 zakotvuje, že „*nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu*“. V článku 8 Listiny jsou upraveny zásady, týkající se omezení osobní svobody, tedy například, že nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven osobní svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon, že nikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu apod., článek 40 upravuje, že jen soud je oprávněn rozhodovat o vině a trestu, zakotvena je i zásada presumpce nevinny (tj. jsou zakotveny základní principy, z nichž vychází nejen trestní zákoník, ale i další právní předpisy nižší právní síly na něj navazující).

Výkon trestu odnětí svobody je upraven i v trestním zákoníku, konkrétně v oddíle pátém, v ustanovení § 56 a § 57. Ustanovení § 56 stanoví, do jakého typu věznice má být odsouzený zařazen, přičemž rozlišuje čtyři typy věznic: s dohledem, s dozorem, s ostrahou nebo se zvýšenou ostrahou. Pachatel, kterému byl uložen výjimečný trest odnětí svobody, se obligatorně umísťuje do věznice se zvýšenou ostrahou.⁵⁰ Během výkonu trestu je však možné odsouzeného přearadit do jiného typu věznice, o tomto rozhoduje soud na základě chování odsouzeného, přearadit jej lze však vždy pouze o jeden stupeň. Z věznice se zvýšenou ostrahou nelze přearadit do mírnějšího typu věznice odsouzeného k doživotnímu trestu dříve, než vykoná alespoň 10 let tohoto trestu, odsouzeného k jinému než doživotnímu trestu nelze přearadit před výkonem alespoň jedné čtvrtiny uloženého trestu.

---

⁵⁰ § 56 odst.2 písm. d) zák. č. 40/2009

Dalším právním pramenem, který upravuje výkon trestu odnětí svobody, je trestní řád,⁵¹ v hlavě dvacáté první, oddíle druhém. Rozhodnutí, týkající se osob ve výkonu trestu odnětí svobody, činí soud, do jehož obvodu náleží místo (věznice), v němž je trest vykonáván. V trestním řádu je dále upraveno nařízení výkonu trestu, které zašle předseda senátu příslušné věznici, poté co se rozhodnutí o něm stalo vykonatelným a vyzve odsouzeného, který je na svobodě, aby trest ve stanovené lhůtě nastoupil. Výkon trestu může být odložen, pokud z lékařské zprávy o zdravotním stavu odsouzeného vyplývá, že by výkon ohrozil jeho život nebo zdraví, dále pak pokud má trest být vykonán na těhotné ženě a matce novorozeného dítěte, ale to pouze na dobu jednoho roku po porodu.

Ustanovení § 320 odst. 1 trestního řádu stanovuje, že způsob výkonu trestu odnětí svobody upravuje speciální zákon. Tím je zákon o výkonu trestu odnětí svobody, č. 169/1999 Sb.⁵² Je postaven na hlavních zásadách výkonu trestu, podobných jaké zakotvují výše zmíněná Evropská vězeňská pravidla. Vymezuje je § 2 a jsou jimi například: výkon trestu respektující důstojnost osobnosti odsouzeného, povinnost vězeňského personálu jednat s odsouzenými tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, jednat s nimi a podporovat jejich dovednosti, které jim budou užitečné po propuštění na svobodu. V rámci výkonu trestu střeží odsouzené a vykonává nad nimi dozor Vězeňská služba České republiky. Tato obecná ustanovení se vztahují na výkon všech trestů odnětí svobody, úprava výkonu výjimečného trestu je přitom konkretizována v ustanovení § 71, které speciálně upravuje výkon doživotního trestu. Pro výkon výjimečného trestu odnětí svobody nad dvacet do třiceti let platí obecná ustanovení tohoto zákona, neexistuje žádná speciální úprava.

Úprava výkonu doživotního trestu prošla v roce 2004 novelizací, kterou bylo vypuštěno dle J. Navrátilové příliš nekonkrétní ustanovení odst. 1. V něm byl zakotven záměr ochrany společnosti před další trestnou činností odsouzeného jeho izolací a usměrňováním jeho jednání tak, aby odpovídalo dobrým mravům.

---

⁵¹ Zák. č. 141/1961 Sb., ve znění zák. č. 459/2011 Sb.

⁵² Ve znění zákona č. 181/2011 Sb.

Právě jednání v souladu s dobrými mravy považovala autorka za velice nekonkrétně definované, a proto provedla v letech 1998 a 2004 anketu mezi dozorcí doživotně odsouzených. Dotazovaní se shodli, že toto jednání znamená dle jejich výkladu dodržování zákona o výkonu trestu odnětí svobody a vnitřního řádu věznice odsouzenými a jejich respektování příkazů dozorců.⁵³

Dalším pramenem, který upravuje výkon trestu odnětí svobody je vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou byl vydán řád výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „řád výkonu trestu odnětí svobody“). Ta upravuje výkon doživotního trestu v hlavě sedmé, § 95 až § 97, v nichž stanoví, že odsouzení k doživotnímu trestu zásadně musí trest vykonávat v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, odsouzeným může být umožněno (nikoli tedy obligatorně) navštěvovat kulturní a společenské místnosti společně s dalšími odsouzenými, ale pouze v čase, kdy to řád věznice dovoluje, upravuje i jejich umístění na pracovištích v rámci výkonu trestu, poutání odsouzených v rámci vycházek a režim návštěv odsouzených (zpravidla v přítomnosti příslušníka Vězeňské služby).

„Odsouzení vykonávající doživotní trest odnětí svobody se zařazují do tří prostupných skupin vnitřní diference (SVD):

- a) Do 3. SVD jsou automaticky zařazováni všichni odsouzení, nastupující výkon doživotního trestu, a setrvávají v ní ti z nich, kteří se svým neukázněným chováním dopouštějí závažných přestupků proti vnitřnímu řádu věznice a je objektivně prokazatelné, že jejich excesy není možné zvládnout běžnými postupy.*
- b) Do 2. SVD jsou přeřazováni odsouzení zpravidla po deseti letech pobytu v 3. SVD, pokud plní stanovené povinnosti a do určité míry akceptují zvolený program zacházení.*

---

⁵³ Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010, s.71

c) Do 1. SVD jsou přerazováni odsouzení zpravidla po deseti letech pobytu ve 2. SVD, pokud příkladně plní stanovené povinnosti a aktivně se podílejí na realizaci programu zacházení.

Před rozhodnutím o zařazení do jednotlivých SVD se důsledně vychází z komplexní zprávy o odsouzeném, na níž se podílí psycholog, speciální psycholog, sociální pracovník, vychovatel a lékař. V průběhu výkonu trestu je možno přeradit vězně ze stávající skupiny jak do skupiny s přísnějším režimem, tak do mírnějšího režimu zacházení.

Odsouzení jsou motivováni ke snaze o přerazení do nižší SVD celou řadou faktorů, které do značné míry ovlivňují jejich životní podmínky ve věznici. Jde například o rozšíření možnosti nákupu, delší dobu sledování televize, možnost sledovat filmy na videu, atd.⁵⁴

4.2 Práva a povinnosti odsouzených ve výkonu trestu

Práva a povinnosti odsouzených jsou upraveny jednak v Zákoně o výkonu trestu odnětí svobody, konkrétně v Hlavě druhé, § 14 a násl., dále pak v Řádu výkonu trestu, v Hlavě třetí, § 15 a násl.. V těchto právních předpisech je z práv upravena zejména korespondence, dále užívání telefonu, návštěvy, uspokojování kulturních potřeb, přijetí balíčku, nákup potravin a věcí osobní potřeby. Naopak mezi základní povinnosti odsouzených, které tyto právní předpisy vymezují, patří podrobit se osobní prohlídce v zájmu zajišťování vnitřního pořádku ve věznici, umožnit zaměstnancům Vězeňské služby kontrolu svých osobních věcí, podrobovat se lékařským prohlídkám, dodržovat zásady hygieny apod. Je zde upravena i práce a vzdělávání odsouzených. Na základě těchto právních norem

---

⁵⁴ Řeháček, J. *Výkon trestu odnětí svobody na doživotí*. Státní zastupitelství. 2007, 10 ; v době vydání tohoto článku byl autor právním čekatелеm Okresního státního zastupitelství v Ústí nad Labem

vydává ředitel věznice se souhlasem generálního ředitelství Vězeňské služby „vnitřní řád“, který přesně specifikuje požadavky kladené na odsouzené.

Pro výkon trestu odsouzených k výjimečnému trestu odnětí svobody od 20 do 30 let platí obecná úprava, stejně jako pro ostatní odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody. Proto bych se ráda věnovala hlavně právům a povinnostem odsouzených k doživotnímu trestu, protože v tomto případě je právní úprava speciální.

Jinak je například upraveno ubytování a vycházky doživotně odsouzených. Cely, na kterých jsou odsouzení ubytováni většinou po jednom, mají sociální zařízení. V případě doživotně odsouzených mužů jsou cely trvale uzamčeny, naopak u doživotně odsouzených žen se cely uzamkávají na základě předem určeného časového rozvrhu. „*Samostatné ubytování je umožněno pouze ve Věznici Valdice a Opava, neboť v mírovské věznici nejsou jednolůžkové cely k dispozici.*“⁵⁵ Vycházky jsou možné v rozsahu jedné hodiny denně a jsou dobrovolné, zpravidla se provádějí na vězeňských vycházkových dvorech, a to odděleně od ostatních odsouzených. V případě, kdy je to obzvláště odůvodněné, mohou být vězni v průběhu vycházek poutáni.⁵⁶

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody v ustanovení § 28 a násl. vymezuje základní povinnosti odsouzených, jako jsou například dodržování pořádku, kázně, zásad slušného chování a nepoškozování cizí věci, dále pak přesněji vymezené povinnosti a konkrétní zákazy, kupříkladu zákaz hrát karty o peníze a jiné služby, zákaz konzumace alkoholu, zákaz tetování a další.⁵⁷

Zaměstnání odsouzených je zakotveno mimo jiné v ustanovení § 29 odst. 1 Zákona o výkonu trestu odnětí svobody: „*Odsouzený, který byl zařazen do práce, je povinen pracovat, pokud je k práci zdravotně způsobilý.*“ Pracovní podmínky vězňům vytvářejí věznice, a to buď v rámci svého provozu, nebo

---

⁵⁵ Řeháček, J. Výkon trestu odnětí svobody na doživotí. Státní zastupitelství. 2007, 10

⁵⁶ Řeháček, J. Výkon trestu odnětí svobody na doživotí. Státní zastupitelství. 2007, 10

⁵⁷ Tamtéž

smluvně u jiných subjektů. Za vykonanou práci náleží odsouzeným odměna, jíž výši stanoví nařízením vláda.

5 Penologické aspekty ukládání výjimečného trestu

5.1 Vymezení pojmu penologie

Na úvod této kapitoly bych ráda vymezila pojem penologie jako takový, proto bych ráda zařadila několik definicí, jak je uvádějí někteří autoři v odborných publikacích.

Právní slovník⁵⁸ vymezuje penologii jako empirickou interdisciplinární nauku o trestních sankcích a jejich konkrétních druzích, způsobu jejich výkonu a vedlejších zamýšlených, ale i negativních důsledcích. Je chápána jako součást vědního oboru kriminologie, ale někteří autoři ji považují za vědní obor samostatný. Penologie svým zkoumáním přináší důležité poznatky pro trestní politiku.

Další vymezení pojmu penologie je možné nalézt v publikaci *Základy penologie* autora Jiřího Mezníka, který penologii vymezuje jako nauku o výkonu trestu a jeho účincích, která se zaměřuje na reálný výkon trestů a ochranných opatření. „*Těžištěm penologie je však zkoumání otázek souvisejících s výkonem stacionárních sankcí, jména nepodmíněného trestu odnětí svobody, jeho účinností, vedlejších účinků, zacházení s pachateli apod. Úsek penologie zaměřený na nepodmíněný trest odnětí svobody je označován jako penitenciaristika (vězeňství).*“⁵⁹

Autoři Kuchta a Válková vymezují penologii jako vědu, zabývající se výzkumem trestních sankcí, zkoumá pravděpodobnost budoucí recidivy u

⁵⁸ Hendrych, D. a kol. *Právní slovník*. 3. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009 (dostupné na www.beck-online.cz)

⁵⁹ Mezník, J., Kalvodová, V., Kuchta, J. *Základy penologie*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1995, str. 3

pachatelů a zabývá se dále vedlejšími negativními důsledky, jako je stigmatizace nebo prisonizace.⁶⁰

5.2 Výzkum vlivu dlouhodobého a doživotního uvěznění na odsouzené

Výzkumem vlivu dlouhodobých a doživotních trestů odnětí svobody se zabývalo mnoho českých i zahraničních autorů. Ze zahraničních bych ráda zmínila amerického autora G. M. Sykese, který se problematikou vězeňství zabýval již v 50. letech 20.stol.⁶¹, dále pak Klause Laubenthala,⁶² který prováděl výzkum v německé věznici JVA Straubing v letech 1985 až 1986. Výzkumem tohoto autora se inspirovala doktorka Navrátilová, která podobný výzkum provedla v letech 1998 až 2009 v České republice a jeho výsledky popsala ve své knize „Výjimečný trest“. Dalšími, kdo se zabývali důsledky dlouhodobého uvěznění byli například PhDr. Alena Marešová nebo JUDr. Zdeněk Karabec CSc.

5.2.1 Výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci

První výzkum, kterým bych se chtěla zabývat, provedl Institut pro kriminologii a sociální prevenci v letech 2000 až 2003. Jeho výsledky byly jednak publikovány v publikaci⁶³ Zdeňka Karabce a kol., která je dostupná i v elektronické podobě na internetových stránkách IKSP⁶⁴, dále pak jeho výsledky publikovala autorka Marešová v časopise Trestní právo. Tento výzkum byl

---

⁶⁰ Kuchta, J., Válková, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 4

⁶¹ Autor děl „*The society of captives*“ a „*Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency*“

⁶² Autor díla „*Lebenslange Freiheitsstrafe, Vollzug und Aussetzung des Strafrestes zur Bewahrung*“

⁶³ Karabec, Z. a kol. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004

⁶⁴ www.ok.cz/iksp nebo www.kriminologie.cz

proveden vzhledem ke stále se zvyšujícímu počtu vězeňské populace a k zpochybňování účinnosti systému sankcí a systému trestní politiky.

Pro tento výzkum byly použity materiály o 63 náhodně vybraných vězňů – mužů, odsouzených k trestu odnětí svobody delšímu než 5 let, vykonávající trest ve věznicích Heřmanice a Kuřim. Mezi vězni byli jak „prvověznění“ tak „recidivisté“. Při výzkumu byly použity různé metody a techniky (např. analýza znaleckých posudků na jednotlivé odsouzené, zjištění představ odsouzených o vlastní budoucnosti, psychologické vyšetření apod.)

Poznatky, které měly být získány během výzkumu, měly především vypovídat o osobnosti vězně, vztazích mezi dlouhodobě uvězněnými, o vztazích s personálem věznice, o vzájemných vztazích zejména s rodinnými příslušníky (tedy osobami mimo věznici) a o schopnostech pozdějšího zařazení propouštěného do společnosti (zkoumání představ o životě po propuštění).⁶⁵

Vyhodnocení výsledků přineslo tyto závěry:

Co se týče poměrů ve věznici, vězni si stěžovali především na nedostatek soukromí, velké množství lidí ve své blízkosti, často na problémy mezi spoluvězni, nezaměstnanost, intriky mezi odsouzenými. Respondentům také vadila primitivnost části spoluodsouzených. Některým odsouzeným také vadilo odloučení od rodiny, přerušení studia, špatné zacházení ze strany zaměstnanců věznice, bezmocnost, nepochopení okolím, nedostatek nabízené literatury, nedostupnost PC. Pouze jeden respondent uvedl, že trpí výčitkami svědomí za spáchaný trestný čin.

Mezi recidivisty, tedy již opakovaně uvězněnými, převládal trestný čin podvodu, dále pak loupež a vražda. V souběhu se vyskytovaly krádeže, krácení daně, ublížení na zdraví, poškození cizí věci apod.

---

⁶⁵ Marešová, A. *Důsledky dlouhodobého uvěznění*. Trestní právo. 2004, 4.

Kontakty s rodinou označila více než polovina odsouzených za časté, někteří naopak uváděli, že rodina nemá o styk s nimi zájem. Častější problémy, ve srovnání s recidivisty, s rodinnými kontakty měli prvoodsouzení.⁶⁶

V souvislosti s tímto výzkumem považuji za vhodné zmínit disociální poruchu. Na ni naráží především A. Marešová: „*Termín disociální porucha je také často používán při popisu osobnosti pachatelů trestných činů, především recidivujících v závažné trestné činnosti. Představuje společensky nejnebezpečnější povahovou odchylku od normy. Jedinci postižení touto poruchou se jako recidivisté opakovaně dopouštějí trestné činnosti (jsou nepoučitelní v přesvědčení, že příští trestný čin provedou tak dokonale, že nebudou dopadeni). Neprožívají (nebo nejsou schopni prožívat) pocit viny. Za svá opakovaná životní selhání obviňují společnost, úřady, vládu, nikdy sebe. Jsou lhostejní k citům druhých osob, zcela jim chybí schopnost empatie. Nevydrží v pracovním poměru, jako rodiče zanedbávají základní péči o dítě, jež často psychicky a fyzicky týrají, trvání jejich partnerského vztahu většinou nepřesáhne jeden rok. Odmítají dodržovat pravidla a zákony společnosti, neboť jsou jim lhostejné.*“⁶⁷

5.2.2 Výzkum vlivu doživotního trestu na odsouzené

Další výzkum, kterému bych se chtěla věnovat, byl proveden v roce 1998 doktorkou Novákovou⁶⁸, a to formou upraveného dotazníku po vzoru výše zmíněného Klause Laubenthala. Zabýval se vlivem doživotního trestu na odsouzené a zúčastnilo se ho 13 odsouzených k doživotnímu trestu. Dotazník obsahoval dvě části, v části I. byly pokládány otázky týkající se především osoby odsouzeného, jeho osobních poměrů, kontaktů, vztahů. V části II. bylo uvedeno 20 otázek, zahrnujících problémové psychické a sociální stresy.

---

⁶⁶ Karabec, Z. a kol. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: IKSP, 2004

⁶⁷ Marešová, A. *Důsledky dlouhodobého uvěznění*. Trestní právo. 2004, 4.

⁶⁸ Nováková, J. *Výzkum vlivu doživotního trestu na odsouzené*. Trestní právo. 1999, 3.

Na základě vyhodnocení části I. dotazníku bylo zjištěno, že se jedná o respondenty mezi 19 až 46 lety, žádný z nich nemá vysokou školu, maturitu získali pouze 3 odsouzení, nejvíce z respondentů vykonávalo profesi dělníka.

Z části II., v níž byly pokládány stresové otázky, vyplynuly tyto výsledky:
„Na prvních pěti místech se umístily tyto problémy:

- 1. Cítím, že zde promarňuji svůj život.*
- 2. Postrádám někoho.*
- 3. Bojím se, že zemřu, než mě propustí z vězení.*
- 4. Přeji si více soukromí.*
- 5. Toužím, aby se uplynulý čas vrátil zpět.“⁶⁹*

Z výše uvedeného vyplývá, že důležitým stresovým faktorem pro odsouzené je plynutí času. Autorka ve vyhodnocení výzkumu poznamenává, že vězni nechápu rovnici trest = čas, a že je tedy nutné jim vysvětlit fakt, že trest, který jim byl uložen, spočívá právě ve strávení času ve vězení, o který jsou jeho výkonem připraveni. Dále je patrné, že vězni postrádají kontakt s vnějším světem.

Patrným problémem je ztráta perspektivy. *„Naprostá absence perspektivy pro doživotně odsouzené se rovněž projevila v odpovědi na otázku, zda by si vybrali trest smrti, kdyby si mohli vybrat mezi doživotím a trestem smrti. V okamžiku vynesení odsuzujícího rozsudku by si trest smrti vybrali 3 odsouzení a nyní 8 odsouzených (tj. 61, 5 %). Je vidět, že v průběhu výkonu trestu přibývají ti, kteří přestávají vidět jakoukoli perspektivu.“⁷⁰* Na toto poukazuje ve své publikaci i doktor Netík: *„Výzkumy orientované obecně na změny osobnosti vlivem výkonu doživotního trestu poukazují na postupnou ztrátu perspektiv, institucionalizaci, odráženou vznikem závislosti na personálu a podmínkách ústavního života, dále*

---

⁶⁹ tamtéž

⁷⁰ Nováková, J. *Výzkum vlivu doživotního trestu na odsouzené*. Trestní právo. 1999, 3.

*na zvýšení introverze a částečně též na zvýšení nepřátelského postoje především k sobě samotnému.*⁷¹

Autorka tohoto výzkumu dále spatřuje problém v komunikaci mezi vězni a v rámci prostředí věznice obecně, zastává názor, že by bylo vhodné vytvoření určité skupiny nebo společenství odsouzených, kteří by si mezi sebou rozuměli a byli schopni spolupracovat. V tomto ohledu se mi zdají návrhy doktorky Novákové zajímavé, protože je dle mého názoru vhodné udržovat komunikační schopnosti a určité sociální kontakty a vazby vězňů pro eventuelní návrat na svobodu, (a to i v případě doživotně odsouzených vzhledem k institutu podmíněného propuštění).

Dále se autorka výzkumu zabývá kontakty s vnějším světem, které jsou v případě respondentů nedostatečné. Proto autorka zvažuje, zda by nebylo přínosem zavedení institutu dovolené z výkonu trestu nebo poskytnutí přerušování trestu. S tímto názorem naopak souhlasit nemohu, protože trest odnětí svobody je natolik závažným trestem, který lze uložit pouze za ty nejtěžší trestné činy, že dle mého názoru rozhodně není v zájmu ochrany společnosti, aby se takový odsouzený pohyboval na svobodě v rámci například dovolené z výkonu trestu.

Ve zhodnocení výzkumu autorka uvádí, že z výsledků vyplývá, že výraznými problémy vězňů jsou především absence blízkého člověka a nedostatek soukromí a je třeba tyto problémy řešit. Jako vhodnou variantu autorka navrhuje umístění odsouzených na noc do samostatných cel, aby byl alespoň částečně splněn požadavek soukromí.⁷² Tento požadavek se odráží i v zákonné úpravě v § 71 odst. 4 ZVTOS : „*Odsouzení k doživotnímu trestu jsou ubytováni zpravidla po jednom.*“ To potvrzuje i plk. JUDr. Karel Kocourek, ředitel věznice Valdice, v rozhovoru s Lubošem X. Veselým, který byl zveřejněn v publikaci „Doživotí“: „*Doživotní vězni jsou ubytováni odděleně od ostatních, ale ne zase tak odděleně, aby se spolu nescházeli při různých volnočasových*

---

⁷¹ Netík, K., Netíková, D., Hájek, S. *Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 1997, s. 43

⁷² Nováková, J. *Výzkum vlivu doživotního trestu na odsouzené*. Trestní právo. 1999, 3.

*aktivitách nebo vycházkách. Jsou ubytováni zpravidla po jednom. Zpravidla říkám proto, že pokud se stane, že některý z těchto odsouzených bude trpět takovou chorobou, že nemůže být ubytován samostatně, například epilepsií, pak je ubytován s druhým odsouzeným.*⁷³

Otázkou je, zda u doživotně odsouzených vězňů nedochází k absenci motivace k nápravě, která by mohla ovlivnit chování vězně například vůči vězeňskému personálu. Toto ovšem popírá plk. JUDr. Kocourek v rozhovoru s L. X. Veselým: *„Opravdu nemohu říci, že by s doživotně odsouzenými byly nějaké problémy, kromě nějakých drobností, které se dají vyřešit pohovorem.“* Ztráta perspektivy ovšem může silně působit na psychiku odsouzeného, což může v některých případech vést k tak krajním rozhodnutím, jako je pokus o sebevraždu. Proto je velmi důležité nad odsouzenými vykonávat zvýšenou ostrahu, prostředí, v němž je trest vykonáván by mělo být stimulující, samozřejmostí by měly být i kolektivní socializační činnosti.

---

⁷³ Veselý, L.X. *Doživotí*. Praha: NAKLADATELSTVÍ XYZ, s. r. o., 2007, s. 18

6 Srovnání se zahraniční právní úpravou – exkurs

6.1 Slovensko

Se Slovenskem Českou republiku pojí část společné historie, téměř 75 let společného státu, a tedy i společné právní úpravy. Zatímco v České republice probíhá rekonstrukce starých zákonů postupně a poměrně pomalu, na Slovensku jsou rekonstrukční tendence silnější. V roce 2005 se stal účinným jak nový Trestný zákon (zák. č. 300/2005 Z. z.), tak i nový Trestný poriadok (zák. č. 301/2005 Z. z.). Přijetím těchto nových zákonů byly zrušeny dříve platné zákony Trestný zákon (zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon) a Trestný poriadok (zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád, v ČR stále platný ve znění novel).

Úprava trestu odnětí svobody se nachází v ustanovení § 46 Trestného zákona, je možné ho uložit pouze na dobu určitou, a to v délce nejvýše 25 let odnětí svobody (přičemž tuto hranici nesmí přesáhnout ani případné uložení úhrnného nebo souhrnného trestu) nebo trest odnětí svobody na doživotí. Trest odnětí svobody na doživotí je upraven samostatně, a to v ustanovení § 47 Trestného zákona. Institut výjimečného trestu ve smyslu české právní úpravy slovenský Trestný zákon nezná.

Doživotní trest odnětí svobody je nejpřísnějším trestem, který Trestný zákon zná. Může být uložen pouze za podmínek, že jej TZ ve své zvláštní části výslovně dovoluje, že to vyžaduje účinná ochrana společnosti a není naděje, že by bylo možné pachatele napravit trestem odnětí svobody kratšího trvání. Tyto podmínky musí být splněny kumulativně, jinak není přípustné trest uložit. Odstavec druhý výše zmíněného ustanovení upravuje obligatorní uložení trestu odnětí svobody na doživotí, a to v souladu se zásadou „tříkrát a dost“, tedy pokud pachatel spáchal některý z taxativně uvedených trestných činů, tento

trestný čin byl dokonán a pachatel už pro některých z uvedených trestných činů byl dvakrát potrestán nepodmíněným odnětím svobody, který alespoň z části vykonal.⁷⁴

Právě o zásadě „tříkrát a dost“ pojednává ve své publikaci autorka Navrátilová: „Velikou novinkou je však odstavec 2, který zavádí princip „tříkrát a dost“. Odsuzuje-li totiž soud pachatele za některý z taxativně vyjmenovaných činů (a byl-li tento čin dokonán) a pachatel byl již v minulosti pravomocně za některý z těchto činů (byť v stadiu pokusu) dvakrát odsouzen k nepodmíněnému odnětí svobody, uloží soud obligatorně odnětí svobody na doživotí. Tuto zásadu lze prolomit pouze v případě přítomnosti okolnosti připouštějící mimořádné snížení trestu.“⁷⁵

Stejně jako v naší právní úpravě lze i na Slovensku uložit trest odnětí svobody na doživotí pouze za taxativně určené trestné činy, jsou jimi tyto trestné činy ve svých kvalifikovaných skutkových podstatách:

Úkladná vražda, vražda, nedovolená výroba omamných a psychotropních látek, jedů nebo prekurzorů, jejich držení a obchodování s nimi, obchodování s lidmi nebo dětmi, zbavení nebo omezování osobní svobody, braní rukojmí, vyděračský únos, zavlčení do ciziny, loupež, vydírání, hrubý nátlak, nátlak, týrání blízké osoby a svěřené osoby, únos, obecné ohrožení, ohrožení bezpečnosti vzdušného dopravního prostředku a lodě, zavlčení vzdušného dopravního prostředku do ciziny, nedovolená výroba a držení jaderných materiálů, radioaktivních látek, vysoce rizikových chemických látek a vysoce rizikových biologických agens a toxinů, vlastizrada, teror, záškodnictví, sabotáž, vyzvědačství, útok na veřejného činitele, násilné překročení státní hranice, válečná zrada, ohrožení míru, genocidium, terorismus, nelidskost, zneužívání mezinárodně uznávaných označení a státních znaků, válečná krutost, perzekuce obyvatelstva a válečné bezpráví.

---

⁷⁴ Novocký, J. *Komentár(výklad): K § 47. Trestný zákon*. Dostupné na www.epi.sk.

⁷⁵ Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010, s. 37

Dle Trestného zákona se doživotně odsouzení obligatorně zařazují do ústavu s maximálním stupněm střežení (§ 48 odst. 3 písm. a)). Na Slovensku platí velice přísné podmínky podmíněného propuštění. V případě doživotního trestu je možné nejdříve po výkonu 25 let odnětí svobody, to neplatí v případě osoby opětovně odsouzené k trestu odnětí svobody na doživotí a u odsouzeného při aplikaci pravidla „třikrát a dost“ (§ 67 odst. 3 Trestného zákona). Velice přísná je pak možnost vyloučení podmíněného propuštění, kterou zakotvuje ustanovení § 34 odst. 8. Vyloučit podmíněné propuštění musí soud zároveň s rozhodnutím o uložení doživotního trestu odnětí svobody a pouze při splnění podmínek, které vymezuje výše zmíněné ustanovení.

Výkon trestu odnětí svobody se na Slovensku řídí úpravou zákona č. 475/2005 Z.z., o výkone trestu odňatia slobody a dále pak vyhláškou č. 368/2008 Z.z., tedy poriadok výkonu trestu odňatia slobody.

Jak specifikuje zákon o výkone trestu odňatia slobody v ustanovení § 79 je účelem výkonu doživotního trestu především ochrana společnosti před další trestnou činností odsouzeného jeho izolací v ústavu, usměrňování jeho chování v souladu s dobrými mravy a stabilizace jeho psychického stavu.

Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v ustanovení § 9 odst. 1 a 2 se doživotně odsouzený zařazuje do diferenciačních podskupin D1 a D2 (ve skupinách A, B a C jsou rozděleni ostatní vězni). Oddíl doživotních trestů je pak přesně specifikován v § 78 tohoto řádu, kde je stanoveno, do které diferenciační podskupiny je odsouzený zařazen a kdy, práva, která má odsouzený (např. v D2 je to povolení pohybu ve vymezeném prostoru mimo cely, povolení návštěvy přímým kontaktem apod.

Zacházení s odsouzenými je upraveno v odstavci 6 výše zmíněného ustanovení, které specifikuje především to, že se v oddělení doživotních trestů uplatňují programy, které stabilizují fyzický a psychický stav odsouzeného. Dále je zde stanoveno, že se odsouzený účastní jen těch aktivit, které mu určí pedagog, psycholog nebo psychiatr.

6.2 Německo

V Německu je nejdůležitějším právním pramenem, který upravuje trest odnětí svobody, trestní zákoník, tedy Strafgesetzbuch (StGB).⁷⁶Ten stanovuje, že trest odnětí svobody se ukládá na dobu určitou a to v délce trvání maximálně 15 let, pokud se pachatel trestného činu neukládá trest odnětí svobody na doživotí. Dalším právním pramenem, na základě kterého je možné uložit doživotí, je Mezinárodní trestní zákoník ze dne 26. 6. 2002.⁷⁷Tento zákon upravuje trestné činy proti mezinárodnímu právu veřejnému, tedy genocidium, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny.

V německém trestním právu se rozlišují dva způsoby uložení výjimečného trestu, a to:

- a) Obligatorní uložení (Za trestný čin vraždy, za kvalifikované případy zabití, za genocidium, za zločiny proti lidskosti a za válečné zločiny.).

- b) Fakultativní uložení (Za přípravu útočné války, za velezradu proti spolku, za kvalifikovaný případ vlastizrady vůči SRN, za vyzrazení státního tajemství, za kvalifikovaný případ jednání ohrožujícího mír, za válečný zločin užití zakázaných způsobů vedení války, pokud tímto jednáním byla úmyslně způsobena smrt, za válečný zločin užití zakázaných prostředků vedení války, pokud tímto jednáním byla úmyslně způsobena smrt jiného. U dalších trestných činů je možné uložení doživotí i při nedbalostním usmrcení člověka: pohlavní zneužívání dětí s následkem smrti, znásilnění nebo obdobná forma nátlaku s následkem smrti, loupež s následkem smrti, zhářství s následkem smrti, vyděračská loupež, braní rukojmích, způsobení

---

⁷⁶ V německém originále dostupný např. na www.gesetze-im-internet.de, v anglickém znění např. na www.iuscomp.org

⁷⁷ V německém originále taktéž dostupný na www.gesetze-im-internet.de

atomového výbuchu, způsobení exploze výbušných látek, zneužití ionizujícího záření, loupežný útok na řidiče motorového vozidla, útok na vzdušný a vodní dopravní prostředek, zločin proti lidskosti a válečný zločin.).

Podmíněné propuštění z výkonu doživotního trestu je v Německu upraveno také v rámci trestního zákoníku. Je možné při splnění těchto podmínek: Odsouzený odpykal 15 let trestu, zvláštní tíže zavinění odsouzeného nevyžaduje další výkon trestu a celkové hodnocení trestného činu a hodnocení osoby odsouzeného a jeho chování v průběhu výkonu trestu se má za to, že odsouzený již nebude nadále páchat trestnou činnost. Při tomto podmíněném propuštění se obligatorně stanovuje dohled nad odsouzeným, a to na zkušební dobu pěti let.⁷⁸

„Německý zákon o výkonu trestu ve své podstatě nerozlišuje výkon doživotního trestu a trestů dlouhodobých. Tresty se vykonávají ve dvou formách: otevřené a uzavřené. Režim výkonu trestu v jednotlivých zemích je nejednotný, neboť každá ze zemí si jej upravuje podzákonnými normami. Ve všech zemích je však stanoveno, že odsouzený musí být převeden z uzavřené formy do otevřené minimálně 18 měsíců před ukončením trestu.“⁷⁹

---

⁷⁸ Rozum, J. a kol. *Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu.* Praha: IKSP, 2004 (dostupné na www.ok.cz/iksp pod číslem 298)

⁷⁹ Navrátilová, J. *Výjimečný trest.* Praha: Leges, 2010, s. 36

7 Kazuistiky

7.1 Odsouzený Viktor Kalivoda

Odsouzený Viktor Kalivoda byl odsouzen k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 12. dubna 2006 (sp. zn. 6T 14/2006). Tím byl uznán vinným trestným činem vraždy dle § 219 odst. 1, 2 písm. a) trestního zákona⁸⁰ a trestným činem vraždy dle § 219 odst. 1, 2 písm. c) trestního zákona. Pachatel se dopustil takového jednání, při kterém úmyslně usmrtil jiného a tento čin spáchal opětovně. K tomuto činu se Kalivoda v plném rozsahu doznal a vina mu byla prokázána i na základě důkazů provedených v hlavním líčení, které soud hodnotil jednotlivě i ve vzájemné souvislosti. V celém průběhu trestního řízení obžalovaný neprojevil lítost nad spáchaným skutkem. Znalci z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, psychologie a neurologie nezjistili u obžalovaného přítomnost závažnější duševní poruchy, dle jejich závěrů byly rozpoznávací i ovládací schopnosti obžalovaného v době spáchání činu plně zachovány. Znalec psycholog v rámci svého znaleckého posudku došel k závěru, že resocializace je u obžalovaného prakticky vyloučena, s tím, že aktuálně je obžalovaný z forenzně psychologického hlediska vysoce nebezpečný pro své okolí. V průběhu trestního řízení bylo prokázáno, že obžalovaný spáchal tento trestný čin v úmyslu přímém, obžalovaný nejen, že si uvědomoval následky, které způsobí a byl s nimi srozuměn, ale tyto následky výslovně způsobit chtěl, o čemž svědčí i to, že tento čin delší dobu plánoval. Ze způsobu a intenzity útoku je zřejmá chladnokrevnost pachatele a jeho absolutní lhostejnost k základním lidským hodnotám, zejména pak k lidskému životu (oběti

---

⁸⁰ Zák. č. 140/1961 Sb., v době psaní této práce již neúčinný

byly vybrány náhodně, byly usmrceny několika střelnými ranami z dálky, poté je Kalivoda ještě střelil z blízka do hlavy).

„V posuzované věci jsou dle přesvědčení soudu naplněny jak podmínky zvláště zavrženíhodného způsobu provedení činu a zvláště zavrženíhodné pohnutky pro závěr o mimořádně vysokém stupni nebezpečnosti tr. činů obž. ve smyslu § 29 odst. 3 písm. b) tr. zák., tak i podmínky ve smyslu § 29 odst. 3 písm. b) tr. zák., že uložení právě trestu odnětí svobody na doživotí vyžaduje jak účinná ochrana společnosti, tak i absence naděje, že by bylo možno obž. napravit uložením trestu odnětí svobody kratšího trvání.“⁸¹

Po prostudování spisového materiálu se názorově naprosto ztotožňuji s rozhodnutím soudu, myslím, že skutková zjištění byla natolik závažná, že odůvodňují uložení výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí. Zákoné podmínky, které stanovoval trestní zákon pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí, byly v tomto případě zcela jistě splněny.

V této věci bylo podáno odvolání, které Vrchní soud v Praze zamítl, a dále i dovolání k Nejvyššímu soudu, které bylo taktéž zamítnuto. Na závěr bych chtěla dodat, že odsouzený dne 26. září 2010 spáchal ve výkonu trestu sebevraždu. Zajímavostí v tomto případě je, že se nikdy nepodařilo zjistit motiv pachatele.

7.2 Odsouzený Miroslav Battya

Odsouzený Miroslav Battya byl uznán vinným trestným činem vraždy dle § 219 odst. 1, 2 písm. h) trestního zákona⁸² ve spolupachatelství podle § 9 odst. 2 tr. zákona s odsouzeným Tomášem Němečkem, odsouzený Battya se sám pak dále dopustil trestného činu nedovoleného ozbrojování podle § 185 odst. 1 tr. zákona. Odsouzený se dopustil ve spolupachatelství s odsouzeným T. Němečkem jednání, které mělo za následek smrt poškozeného D. R.. Tedy po předchozím

---

⁸¹ Z odůvodnění rozsudku Krajského soudu v Praze, sp. zn. 6T 14/2006

⁸² Zák. č. 140/1961 Sb.

plánování vylákali poškozeného na místo činu, kde jej odsouzený Battya dvakrát střelil do oblasti krku a hlavy, čímž ho usmrtil, a to za účelem zmocnění se finančního zisku a zboží, které poškozený jako řidič zasilatelské společnosti převážel. Poté oba odsouzení přepravili dodávku zasilatelské společnosti, ve které ukryli tělo poškozeného, na odlehlé místo, kde ji zapálili za účelem likvidace důkazů a znemožnění identifikace těla.

Za tento trestný čin byl obžalovaný Battya odsouzen rozsudkem Krajského soudu v Praze, sp. zn. 4T 38/2009, k výjimečnému trestu odnětí svobody v trvání 20 let, a to jako zvlášť nebezpečný recidivista podle § 41 odst. 1 tr. zákona.

Soud měl tento skutek za prokázaný na základě důkazů provedených při hlavním líčení (výslechy svědků, znalecké posudky, protokol o ohledání místa činu, protokol o rekonstrukci a další).

„Při úvaze o druhu a výši trestu soud hodnotil nebezpečnost jednání obžalovaných pro společnost, které je dáno významem chráněného zájmu v podobě života a zdraví lidí a v podobě majetku. Dále hodnotil všechny uvedené okolnosti případu, míru zavinění a způsobené následky, osoby obžalovaných. U obžalovaného Battyi jsou splněny podmínky pro uložení výjimečného trestu, neboť stupeň nebezpečnosti tr. činů, zejména trestného činu vraždy, je pro společnost velmi vysoký, a možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena. Uložení tohoto trestu přichází v úvahu za splnění i některé z těchto alternativních podmínek, ovšem u obžalovaného Battyi jsou splněny obě zároveň. Samozřejmě je splněna i podmínka, že uložení tohoto trestu trestní zákon za tr. čin vraždy podle § 219 odst. 1, 2 písm. h) tr. zákona výslovně dovouje.“⁸³

Po prostudování spisového materiálu k této trestní věci a dále i osobních rozhovorech s vyšetřovateli tohoto trestného činu na Policii ČR, SKPV Správy Středočeského kraje, jakožto i rozhovoru se státní zástupkyní JUDr. Danou Krejčovou, si myslím, že skutková zjištění jsou důvodná pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody.

---

⁸³ Z odůvodnění rozsudku Krajského soudu v Praze, sp. zn. 4T 38/2009

7.3 Odsouzený Marian Rafael

Marian Rafael byl rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 21. listopadu 2008⁸⁴ uznán vinným trestným činem vraždy podle § 219 odst. 1, 2 písm. b), h) trestního zákona (v té době platného) jako zvlášť nebezpečný recidivista ve smyslu § 41 odst. 1 trestního zákona a odsouzen k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí.

Na základě provedených důkazů vyšlo najevo, že odsouzený trestný čin spáchal ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky (v úmyslu zmocnit se majetku poškozeného V.T.) a zvlášť zavrženíhodným a trýznivým způsobem provedení (poškozeného V.T. odsouzený blíže nezjištěným způsobem dopravil do plastového kontejneru na odpadky, jehož víko zajistil, aby se poškozený nemohl dostat ven, posléze kontejner zapálil a poškozeného, který byl v té době při vědomí, v něm nechal uhořet).

Odsouzený Rafael se v minulosti již několikrát dopustil zvlášť závažné trestné činnosti, za kterou vykonal trest odnětí svobody. Vesměs celý svůj život strávil buď ve výkonu trestu odnětí svobody nebo v psychiatrické léčebně, kde vykonával ochranné léčení. Odsouzený byl znalci z oboru psychiatrie a klinické psychologie diagnostikován jako osoba s dissociální poruchou osobnosti a mentální retardací. V rámci znaleckého posudku znalec uvedl, že vzhledem k osobnosti pachatele je resocializace téměř vyloučena a uložení ochranného opatření ve formě ústavního ochranného léčení by nepostačovalo k účinné ochraně společnosti.

Na základě výše uvedeného soud obžalovanému Rafaelovi uložil výjimečný trest odnětí svobody na doživotí, což je dle mého názoru zcela jistě na místě, protože vzhledem k vyloučení resocializace je v tomto případě zásadní především ochrana společnosti, které by jiným trestem nebylo možno dosáhnout.

---

⁸⁴ Rozsudek Krajského soudu v Praze, sp. zn. 5T 44/2008

8 Závěr

Cílem této práce bylo zpracování právní úpravy výjimečného trestu se všemi jeho specifiky, které trestní právo upravuje. Zabývala jsem se jak úpravou hmotněprávní, tak i procesními aspekty ukládání výjimečného trestu odnětí svobody, podmínkami, které trestní zákoník a dříve trestní zákon stanovují pro uložení výjimečnému trestu odnětí svobody a jejich aplikaci v rámci soudních rozhodnutí. Samotné pojmenování tohoto trestu svědčí o tom, že má být užit pouze v těch nejvýjimečnějších případech, proto zákon pro jeho uložení stanovuje tak přísné a přesně vymezené podmínky.

Pokusila jsem se o zpracování významu samotného pojmu „trest“ a jeho účelu, protože právě pochopení smyslu trestání a jeho účelnosti je dle mého názoru nesmírně důležité. Dále si myslím, že je vhodné i zpracování historického vývoje trestu a vězeňství, protože jeho znalost pomůže lépe pochopit dnešní vězeňský systém, na jakých základech je postaven a v čem je možné nacházet jeho kořeny. Zajímavostí je krátká zmínka o trestu smrti v různých zemích, jeho zákaz v ČR a argumenty v jeho prospěch i neprospěch.

Samozřejmě stěžejní část této práce je kapitola, ve které popisují hmotněprávní úpravu výjimečného trestu, a to jak podle účinné právní úpravy, tak podle starší, již neúčinné právní úpravy, která ale dnes stále markantně ovlivňuje soudní rozhodování. Popisují všechny zákonné podmínky, které stanovuje účinný trestní zákoník, jejichž splnění je nutné, aby vůbec bylo možné výjimečný trest odnětí svobody uložit. Tyto podmínky jsou částečně odlišné od těch, které stanovoval dříve trestní zákon a byla zvýšena i sazba výjimečného trestu odnětí svobody, a to při své dolní hranici z 15 na 20 let, horní hranice z 25 na 30 let. Pokusila jsem se i o zpracování právní úpravy výkonu tohoto trestu, která je zakotvena ve speciálním zákoně a řádu. V této úpravě je důležitým prvkem zejména výkon trestu odnětí svobody na doživotí, který je na rozdíl od výkonu dlouhodobých trestů upraven specificky.

Výkon výjimečného trestu nepochybně silně ovlivňuje osoby, kterým byl uložen, protože větší zásah do svobody a volnosti pohybu v českém právním řádu není možný. V tomto směru mě ovšem překvapilo, že více než interními problémy ve věznici se odsouzení zabývají problémy svých blízkých a problémy celospolečenskými.

Jak jsem při psaní této práce zjistila, institut výjimečného trestu je ve srovnání s vybranou zahraniční právní úpravou velmi specifický, zahraniční úprava tento pojem ve smyslu českého právního řádu nezná, většinou se v cizích právních řádech vyskytuje pouze trest odnětí svobody se stanovenou maximální hranicí, dále pak trest odnětí svobody na doživotí, ale nikoli určitá forma trestu výjimečného.

Problém, na který jsem při zpracovávání narazila, je, že ještě vesměs neexistuje judikatura upravující výjimečný trest podle nového trestního zákoníku, který je účinný teprve od počátku roku 2010 a nepodařilo se mi ani vyhledat trestní věc, ve které by byl pravomocně uložen výjimečný trest dle této relativně nové úpravy. Co se týče literatury, mám za to, že ohledně tohoto tématu je poměrně kusá, protože je velmi úzce vymezeno.

V průběhu psaní této práce jsem měla možnost absolvovat studijní stáž na Policii ČR, Služby kriminální policie a vyšetřování, Odboru obecné kriminality, Správy Středočeského kraje, kde jsem nejen měla možnost prostudovat dostatečný počet spisového materiálu, ze kterého jsem vybrala tři případy, které mě nejvíce zaujaly a zpracovala jsem je ve své diplomové práci, ale byla jsem i přítomna vyšetřování trestného činu vraždy, za který případně bude možné udělit právě výjimečný trest odnětí svobody. Během této stáže a rozhovorů s vyšetřovateli jsem nasbírala zkušenosti, které mi při psaní této práce pomohly. Nejzajímavější pro mne bylo porovnávání zákonných podmínek pro uložení výjimečného trestu a soudních rozhodnutí, tedy aplikace zákona v praxi.

Doufám, že jsem v této práci obsáhla veškerou problematiku výjimečného trestu, jak jsem si v úvodu stanovila.

Seznam použité literatury:

Odborné publikace:

FRANCEK, J. Zločin a trest v českých dějinách. Praha: Rybka Publishers, 2007

ISBN: 80-86182-91-6

JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Praha: Leges, 2008. ISBN: 978-80-7201-696-9

JELÍNEK, J., SOVÁK, Z. Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 24. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2006

HENDRYCH, D. a kol. Právní slovník. 3. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009

KALVODOVÁ, V. Trest odnětí svobody na doživotí. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN: 80-210-1197-1

KARABEC, Z. a kol. Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Praha: IKSP, 2004. ISBN: 80-7338-024-2

KRATOCHVÍL, V. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN: 978-80-7400-042-3

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN: 80-7179-813-4

LATA, J. Účel a smysl trestu. 1. vydání. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007. ISBN: 978-80-86920-24-5

MEZNÍK, J. a kol. Základy penologie. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN: 80-210-1248-X

MONESTIER, M. Historie trestu smrti: Dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost. Praha: Rybka Publishers, 1998. ISBN: 80-86182-05-3

NAVRÁTILOVÁ, J. Výjimečný trest. Praha: Leges, 2010. ISBN: 978-80-87212-41-7

NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. Psychologie v právu. Úvod do forezní psychologie. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1997. ISBN: 80-7179-177-6

NOVOCKÝ, J. Komentár(výklad): K § 47. Trestný zákon.

NOVOTNÝ, O. O trestu a vězeňství. Studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti. Praha: Academia, 1967. ISBN: 7182-21-031-67

NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: ASPI a.s., 2007. ISBN: 978-80-7357-258-7

ROZUM, J. a kol. Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: IKSP, 2004. ISBN: 80-7338-026-9

ROZUM, J. a kol. Vybrané problémy sankční politiky. Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ. Praha: IKSP, 2005. ISBN: 80-7338-042-0

SCHEINOST, M. Kriminalita očima kriminologů. Praha: IKSP, 2010. ISBN: 978-80-7338-096-0

SUCHÝ, O. Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon. Praha: Leges, 1992. ISBN: 80-85638-02-9

ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN: 80-7179-896-7

ŠÁMAL a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN: 978-80-7400-109-3

VESELÝ, L.X. Doživotí. 1.vydání. Praha: NAKLADATELSTVÍ XYZ, s.r.o., 2007 ISBN: 978-80-87021-82-8

Odborné články:

FICO, R. Účel trestu. Juris Index, 1992, 5.

KARABEC, Z., BLATNÍKOVÁ, Š. K problematice dlouhodobých trestů odnětí svobody. Kriminallistika. 2004, 3.

KÝR, A. Ukládání a výkon dlouhodobých, výjimečných a doživotních trestů v minulosti. Historická penologie. Časopis pro historickou penologii. 2008, 2.

MAREŠOVÁ, A. Důsledky dlouhodobého uvěznění. Trestní právo. 2004, 4.

NOVÁKOVÁ, J. Výzkum vlivu doživotního trestu na odsouzené. Trestní právo. 1999, 3.

NOVOTNÝ, O. Alternativy uvěznění. (K problematice reformy trestněprávních sankcí v ČR). Právní praxe. 1993, 2.

PÚRY, F. Některé změny v ukládání trestů podle nového trestního zákoníku. Trestněprávní revue. 2010,1

ŘEHÁČEK, J. Trest odnětí svobody na doživotí a možnost podmíněného propuštění odsouzených z jeho výkonu. Státní zastupitelství. 2007, 9.

ŘEHÁČEK, J. Výkon trestu odnětí svobody na doživotí. Státní zastupitelství. 2007, 10.

TŮMOVÁ, J. Výkon trestu odnětí svobody na doživotí. Trestní právo. 2006, 3.

VANTUCH, P. Doživotní trest odnětí svobody a jeho výkon. Právo a zákonnost. 1992, 4.

Internetové odkazy:

<http://www.amnesty.cz/trestsmrti> [online]

<http://www.kriminologie.cz/publikace/docs> [online]

<http://www.ok.cz/iksp/publikace/docs> [online]

<http://www.epi.sk> [online]

<http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> [online]

<http://www.iuscomp.org> [online]

<http://odsouzeni.eu/2011/08/04/evropska-vezenska-pravidla/> [online]

Použité české právní předpisy:

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 117/1852 ř.z., o zločinech, přečinech a přestupcích

Zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a doživotních trestů

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Použité zahraniční právní předpisy:

Zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon

Zákon č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok

Zákon č. 475/2005 Z.z., o výkonu trestu odňatia slobody

Vyhláška č. 368/2008 Z.z., poriadok výkonu trestu odňatia slobody

Strafgesetzbuch (StGB)

Volkerstrafgesetzbuch (VStGB)

Doporučení Rady Evropy č. R (87) 3, Evropská vězeňská pravidla.

RESUME

The name of this thesis is “Exceptional sentence”. Its subject matter deals with the concept of the sentence itself, its purpose and meaning (in chapter 1), further on with the specific definition of exceptional sentence and its specifics in the Substantive Criminal Law, its statutory framework in the act no. 40/2009 S.b., Penal Code, which is in force and effective likewise its treatment in act no. 140/1961 S.b., Penal Code, that though out of force, but according to the time scope of the Penal Code (thus, that a crimes punishability is assessed by the act effective at the time of the crime commission, provided that there is no subsequent treatment more propitious for the perpetrator) still greatly affecting the decision making in penal cases (chapter 3). This chapter also deals with the issues of conditional discharge from the exceptional sentence. Further I pursue the terms of exercising an exceptional sentence (chapter 4.), particularly the treatment in act no. 169/1999 S.b., of Act on Imprisonment and regulation no. 345/1999 S.b., that issued the code of Imprisonment, where I found that the conditions of imprisonment differ, especially in cases of life-sentenced.

What I follow up next is the historical development of punishment, imprisonment, and of course the development of the institute of exceptional sentence (chapter 2.). Within this historical excursion I also mention the capital punishment, some means of exercising it, its annulment in the area of Czech Republic and its replacement by the life Imprisonment.

In the thesis I try to compare this treatment in the Czech legal system with legal systems of other European countries, namely of Slovakia and Germany (chapter 6.). I found out that while the German treatment is more moderate then the Czech one, the Slovakian treatment is stricter in many aspects (e.g. the possibility of exclusion of the conditional discharge).

The last chapter is devoted to legally imposed exceptional sentences, the perpetrators of specific offenses and to the analysis of the conditions, why these sentences were imposed.